פרשת וישלח

ספר בראשית · עם פירוש רש״י

נוסח המקרא: מקרא על פי המסורה (CC BY-SA), באדיבות ספריא.
פירוש רש״י: Pentateuch with Rashi's commentary by M. Rosenbaum and A.M. Silbermann, 1929-1934 (Public Domain), באדיבות ספריא.
הקובץ מופץ בחינם ברישיון CC BY-SA: מותר להעתיק ולהפיץ, עם ציון המקור ובאותו רישיון.
geulaquiz.com

פרק ל״ב

ד׳ וַיִּשְׁלַח יַעֲקֹב מַלְאָכִים֙ לְפָנָ֔יו אֶל־עֵשָׂ֖ו אָחִ֑יו אַ֥רְצָה שֵׂעִ֖יר שְׂדֵ֥ה אֱדֽוֹם׃

וישלח יעקב מלאכים. מַלְאָכִים מַמָּשׁ (בראשית רבה)׃

ארצה שעיר. לְאֶרֶץ שֵׂעִיר כָּל תֵּבָה שֶׁצְּרִיכָה לָמֶ״ד בִּתְחִלָּתָהּ הֵטִיל לָהּ הַכָּתוּב הֵ״א בְּסוֹפָהּ׃

ה׳ וַיְצַ֣ו אֹתָ֔ם לֵאמֹ֖ר כֹּ֣ה תֹאמְר֑וּן לַאדֹנִ֣י לְעֵשָׂ֗ו כֹּ֚ה אָמַ֣ר עַבְדְּךָ֣ יַעֲקֹ֔ב עִם־לָבָ֥ן גַּ֖רְתִּי וָאֵחַ֥ר עַד־עָֽתָּה׃

גרתי. לֹא נַעֲשֵׂיתִי שׂר וְחָשׁוּב אֶלָּא גֵּר, אֵינִי כְּדַאי לִשְׂנֹא אוֹתִי עַל בְּרָכַת אָבִיךָ שֶׁבֵּרְכַנִי יְיָ גְּבִיר לְאַחֶיךָ, שֶׁחֲרֵי לֹא נִתְקַיְּמָה בִּי. דָּ״א גַּרְתִּי בְּגִימַטְרִיָּא תרי״ג, כְּלוֹמַר, עִם לָבָן גַּרְתִּי וְתַרְיַ״ג מִצְוֹת שָׁמַרְתִּי וְלֹא לָמַדְתִּי מִמַּעֲשָׂיו הָרָעִים׃

ו׳ וַיְהִי־לִ֤י שׁוֹר֙ וַחֲמ֣וֹר צֹ֔אן וְעֶ֥בֶד וְשִׁפְחָ֖ה וָאֶשְׁלְחָ֣ה לְהַגִּ֑יד לַאדֹנִ֖י לִמְצֹא־חֵ֥ן בְּעֵינֶֽיךָ׃

ויהי לי שור וחמור. אַבָּא אָמַר לִי מִטַּל הַשָּׁמַיִם וּמִשְׁמַנֵּי הָאָרֶץ, זוֹ אֵינָהּ לֹא מִן הַשָּׁמַיִם וְלֹא מִן הָאָרֶץ׃

שור וחמור. דֶּרֶךְ אֶרֶץ לוֹמַר עַל שְׁוָרִים הָרְבֵּה שׁוֹר – אָדָם אוֹמֵר לַחֲבֵרוֹ בַּלַּיְלָה קָרָא הַתַּרְנְגוֹל וְאֵינוֹ אוֹמֵר קָרְאוּ הַתַּרְנְגוֹלִים׃

ואשלחה להגיד לאדני. לְהוֹדִיעַ שֶׁאֲנִי בָּא אֵלֶיךָ׃

למצא חן בעיניך. שֶׁאֲנִי שָׁלֵם עִמְּךָ וּמְבַקֵּשׁ אַהֲבָתְךָ׃

ז׳ וַיָּשֻׁ֙בוּ֙ הַמַּלְאָכִ֔ים אֶל־יַעֲקֹ֖ב לֵאמֹ֑ר בָּ֣אנוּ אֶל־אָחִ֗יךָ אֶל־עֵשָׂו֙ וְגַם֙ הֹלֵ֣ךְ לִקְרָאתְךָ֔ וְאַרְבַּ֥ע מֵא֖וֹת אִ֥ישׁ עִמּֽוֹ׃

באנו אל אחיך אל עשו. שֶׁהָיִיתָ אוֹמֵר אָחִי הוּא, אֲבָל הוּא נוֹהֵג עִמְּךָ כְּעֶשְׂו הָרָשָׁע, עוֹדְנוּ בְּשִׂנְאָתוֹ (בראשית רבה פ׳)׃

ח׳ וַיִּירָ֣א יַעֲקֹב֮ מְאֹד֒ וַיֵּ֣צֶר לּ֔וֹ וַיַּחַ֣ץ אֶת־הָעָ֗ם אֲשֶׁר־אִתּוֹ֙ וְאֶת־הַצֹּ֣אן וְאֶת־הַבָּקָ֔ר וְהַגְּמַלִּ֖ים לִשְׁנֵ֥י מַחֲנֽוֹת׃

ויירא ויצר. וַיִּירָא שֶׁמָּא יֵהָרֵג, וַיֵּצֶר לוֹ אִם יַהֲרֹג הוּא אֶת אֲחֵרִים (בראשית רבה ותנחומא)׃

ט׳ וַיֹּ֣אמֶר אִם־יָבֹ֤וא עֵשָׂו֙ אֶל־הַמַּחֲנֶ֣ה הָאַחַ֔ת וְהִכָּ֑הוּ וְהָיָ֗ה הַמַּחֲנֶה֙ הַנִּשְׁאָ֔ר לִפְלֵיטָֽה׃

המחנה האחת והכהו. מַחֲנֶה מְשַׁמֵּשׁ לְשׁוֹן זָכָר וּלְשׁוֹן נְקֵבָה, אִם תַּחֲנֶה עָלַי מַחֲנֶה (תהלים כ״ז), חֲרֵי נְקֵבָה, הַמַּחֲנֶה הַזֶּה (בראשית ל״ג), זָכָר, וְכֵן יֵשׁ שְׁאָר דְּבָרִים מְשַׁמְּשִׁים לְשׁוֹן זָכָר וּלְשׁוֹן נְקֵבָה, הַשֶּׁמֶשׁ יָצָא עַל הָאָרֶץ (בראשית י״ט:כ״ג), מִקְצֵה הַשָּׁמַיִם מוֹצָאוֹ (תהלים י״ט), חֲרֵי לְשׁוֹן זָכָר; וְהַשֶּׁמֶשׁ זָרְחָה עַל הַמָּיִם (מלכים ב ג׳), חֲרֵי לְשׁוֹן נְקֵבָה. וְכֵן רוּחַ, וְהִנֵּה רוּחַ גְּדוֹלָה בָּאָה, חֲרֵי לְשׁוֹן נְקֵבָה, וַיִּגַּע בְּאַרְבַּע פִּנּוֹת הַבַּיִת (איוב א׳), חֲרֵי לְשׁוֹן זָכָר, וְרוּחַ גְּדוֹלָה וְחָזָק מְפָרֵק הָרִים (מלכים א׳ י״ט), חֲרֵי לְשׁוֹן זָכָר וּלְשׁוֹן נְקֵבָה. וְכֵן אֵשׁ, וְאֵשׁ יָצְאָה מֵאֵת ה׳ (במדבר ט״ז), לְשׁוֹן נְקֵבָה, אֵשׁ לֹהֵט (תהילים ק״ד), לְשׁוֹן זָכָר׃

והיה המחנה הנשאר לפליטה. עַל כָּרְחוֹ, כִּי אֻלָּחֵם עִמּוֹ. הִתְקִין עַצְמוֹ לִשְׁלֹשָׁה דְּבָרִים, לְדוֹרוֹן, לִתְפִלָּה וּלְמִלְחָמָה. לְדוֹרוֹן, וַתַּעֲבֹר הַמִּנְחָה עַל פָּנָיו; לִתְפִלָּה, אֱלֹהֵי אָבִי אַבְרָהָם; לְמִלְחָמָה, וְהָיָה הַמַּחֲנֶה הַנִּשְׁאָר לִפְלֵיטָה׃

י׳ וַיֹּ֣אמֶר֮ יַעֲקֹב֒ אֱלֹהֵ֣י אָבִ֗י אַבְרָהָם֙ וֵאלֹהֵ֣י אָבִ֔י יִצְחָ֖ק יְהוָ֑ה הָאֹמֵ֤ר אֵלַי֙ שׁ֣וּב לְאַרְצְךָ֔ וּלְמוֹלַדְתְּךָ֖ וְאֵיטִיבָ֥ה עִמָּֽךְ׃

ואלהי אבי יצחק. וּלְהַלָּן הוּא אוֹמֵר וּפַחַד יִצְחָק? וְעוֹד וּמַהוּ שֶׁחָזַר וְהִזְכִּיר שֵׁם הַמְיֻחָד? הָיָה לוֹ לִכְתֹּב הָאוֹמֵר אֵלַי שׁוּב לְאַרְצְךָ וְגוֹ׳. אֶלָּא כָּךְ אָמַר יַעֲקֹב לִפְנֵי הַקָּבָ״ה, שְׁתֵּי הַבְטָחוֹת הִבְטַחְתַּנִי, אַחַת בְּצֵאתִי מִבֵּית אָבִי מִבְּאֵר שָׁבַע, שֶׁאָמַרְתָּ לִי אֲנִי ה׳ אֱלֹהֵי אַבְרָהָם אָבִיךָ וֵאלֹהֵי יִצְחָק, וְשָׁם אָמַרְתָּ לִי וּשְׁמַרְתִּיךָ בְּכֹל אֲשֶׁר תֵּלֵךְ, וּבְבֵית לָבָן אָמַרְתָּ לִי (בראשית ל״א) שׁוּב אֶל אֶרֶץ אֲבוֹתֶיךָ וּלְמוֹלַדְתֶּךָ וְאֶהְיֶה עִמָּךְ, וְשָׁם נִגְלֵיתָ אֵלַי בַּשֵּׁם הַמְיֻחָד לַבַּדּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר וַיֹּאמֶר ה׳ אֶל יַעֲקֹב שׁוּב אֶל אֶרֶץ אֲבוֹתֶיךָ וְגוֹ׳, בִּשְׁתֵּי הַבְטָחוֹת אֵלּוּ אֲנִי בָא לְפָנֶיךָ׃

י״א קָטֹנְתִּי֙ מִכֹּ֣ל הַחֲסָדִ֔ים וּמִכָּל־הָאֱמֶ֖ת אֲשֶׁ֣ר עָשִׂ֑יתָ אֶת־עַבְדֶּ֗ךָ כִּ֣י בְמַקְלִ֤י עָבַרְתִּי֙ אֶת־הַיַּרְדֵּ֣ן הַזֶּ֔ה וְעַתָּ֖ה הָיִ֥יתִי לִשְׁנֵ֖י מַחֲנֽוֹת׃

קטנתי מכל החסדים. נִתְמַעֲטוּ זְכֻיּוֹתַי עַל יְדֵי הַחֲסָדִים וְהָאֱמֶת שֶׁעָשִׂיתָ עִמִּי, לְכָךְ אֲנִי יָרֵא, שֶׁמָּא מִשֶּׁהִבְטַחְתַּנִי נִתְקַלְקַלְתִּי בְּחִטְא וְיִגְרֹם לִי לְהַמְסֵר בְּיַד עֵשָׂו (שבת ל״ב)׃

ומכל האמת. אֲמִתַּת דְּבָרֶיךָ, שֶׁשָּׁמַרְתָּ לִי כָּל הַבְטָחוֹת שֶׁהִבְטַחְתַּנִי׃

כי במקלי. לֹא הָיָה עִמִּי לֹא כֶסֶף וְלֹא זָהָב וְלֹא מַקֵּנָה אֶלָּא מַקְלִי לְבַדּוֹ. וּמ״אַ נָתַן מַקְלוֹ בַּיַּרְדֵּן וְנִבְקַע הַיַּרְדֵּן׃

י״ב הַצִּילֵנִי נָא מִיַּד אָחִי מִיַּד עֵשָׂו כִּי־יָרֵא אָנֹכִי אֹתוֹ פֶּן־יָבוֹא וְהִכַּנִי אֵם עַל־בָּנִים׃

מיד אחי מיד עשו. מִיַּד אָחִי שֶׁאֵין נוֹהֵג עִמִּי כְּאָח אֶלָּא כְּעֵשָׂו הָרָשָׁע׃

י״ג וְאַתָּה אָמַרְתָּ הֵיטֵב אֵיטִיב עִמָּךְ וְשַׂמְתִּי אֶת־זַרְעֲךָ כְּחוֹל הַיָּם אֲשֶׁר לֹא־יִסָּפֵר מֵרֹב׃

היטב איטיב. הֵיטֵב בִּזְכוּתְךָ, אֵיטִיב בִּזְכוּת אֲבוֹתֶיךָ (בראשית רבה)׃

ושמתי את זרעך כחול הים. וְהֵיכָן אָ״ל כֵּן, וַהֲלֹא לֹא אָ״ל אֶלָּא וְהָיָה זַרְעֲךָ כַּעֲפַר הָאָרֶץ (שם כ״ח)? אֶלָּא שֶׁאָ״ל כִּי לֹא אֶעֱזָבְךָ עַד אֲשֶׁר אִם עָשִׂיתִי אֵת אֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי לָךְ (שם), וּלְאַבְרָהָם אָמַר וְהַרְבָּה אַרְבֶּה אֶת זַרְעֲךָ כְּכוֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם וְכַחוֹל אֲשֶׁר עַל שְׂפַת הַיָּם׃

י״ד וַיָּלֶן שָׁם בַּלַּיְלָה הַהוּא וַיִּקַּח מִן־הַבָּא בְיָדוֹ מִנְחָה לְעֵשָׂו אָחִיו׃

הבא בידו. בִּרְשׁוּתוֹ, וְכֵן וַיִּקַּח אֶת כָּל אַרְצוֹ מִיָּדוֹ (במדבר כ״א). וּמ״אַ מִן הַבָּא בְיָדוֹ – אֲבָנִים טוֹבוֹת וּמַרְגָּלִיּוֹת, שֶׁאָדָם צָר בִּצְרוֹר וְנוֹשְׂאָם בְּיָדוֹ (דָּ״אַ מִן הַבָּא בְיָדוֹ, מִן הַחֵלִין, שֶׁנָּטַל מֵעֲשֵׂר, כְּמָה דְּאַתְּ אָמַר עֲשֵׂר אֲעַשְּׂרֶנּוּ לָךְ, וְהָדַר לָקַח מִנְחָה)׃

ט״ו עִזִּים מָאתַיִם וּתְיָשִׁים עֶשְׂרִים רְחֵלִים מָאתַיִם וְאֵילִים עֶשְׂרִים׃

עזים מאתים ותישים עשרים. מָאתַיִם עִזִּים צְרִיכוֹת עֶשְׂרִים תְּיָשִׁים, וְכֵן כֻּלָּם, הַזְּכָרִים כְּדֵי צֹרֶךְ הַנְּקֵבוֹת; וּבְבָ״ר דּוֹרֵשׁ מִכָּאן לָעוֹנָה הָאֲמוּרָה בַּתּוֹרָה, הַטַּיָּלִים בְּכָל יוֹם, הַפּוֹעֲלִים שְׁתַּיִם בְּשַׁבָּת, הַחַמָּרִים אַחַת בְּשַׁבָּת, הַגַּמָּלִים אַחַת לִשְׁלֹשִׁים יוֹם, הַסַּפָּנִים אַחַת לְשִׁשָּׁה חֳדָשִׁים; וְאִינִי יוֹדֵעַ לְכַוֵּן הַמִּדְרָשׁ הַזֶּה בְּכִוּוּן, אַף נִרְאֶה בְעֵינַי שֶׁלָּמְדָנוּ מִכָּאן שֶׁאֵין הָעוֹנָה שָׁוָה בְּכָל אָדָם אֶלָּא לְפִי טֹרַח הַמֶּטָּל עָלָיו, שֶׁמְּצִינוּ כָּאן שֶׁמָּסַר לְכָל תַּיִשׁ עֶשֶׂר עִזִּים וְכֵן לְכָל אַיִל; לְפִי שֶׁהֵם פְּנוּיִים מִמְּלָאכָה דַּרְכָּם לְהַרְבּוֹת תַּשְׁמִישׁ וּלְעַבֵּר עֶשֶׂר נְקֵבוֹת, וּבְהֵמָה מְשֻׁנָּתַעֲבָרָה אֵינָהּ מְקַבֶּלֶת זָכָר, וּפָרִים שֶׁעוֹסְקִין בִּמְלָאכָה, לֹא מָסַר לְזָכָר אֶלָּא אַרְבַּע נְקֵבוֹת, וְלַחֲמוֹר שֶׁהוֹלֵךְ בְּדֶרֶךְ רְחוֹקָה שְׁתֵּי נְקֵבוֹת לְזָכָר, וְלַגְּמַלִּים שֶׁהוֹלְכִים דֶּרֶךְ יוֹתֵר רְחוֹקָה נְקֵבָה אַחַת לְזָכָר׃

ט״ז גְּמַלִּים מֵינִיקוֹת וּבְנֵיהֶם שְׁלֹשִׁים פָּרוֹת אַרְבָּעִים וּפָרִים עֲשָׂרָה אֲתֹנֹת עֶשְׂרִים וַעְיָרִם עֲשָׂרָה׃

גמלים מיניקות שלשים, ובניהם. עִמָּהֶם׃ וּמ״אַ׃ וּבְנֵיהֶם – בַּנָּאֵיהֶם, זָכָר כְּנֶגֶד נְקֵבָה, וּלְפִי שֶׁצָּנוּעַ בְּתַשְׁמִישׁ לֹא פֵּרְסְמוֹ הַכָּתוּב (בראשית רבה)׃

ועירם. חֲמוֹרִים זְכָרִים׃

י״ז וַיִּתֵּן בְּיַד־עֲבָדָיו עֵדֶר עֵדֶר לְבַדּוֹ וַיֹּאמֶר אֶל־עֲבָדָיו עִבְרוּ לְפָנַי וְרֶוַח תָּשִׂימוּ בֵּין עֵדֶר וּבֵין עֵדֶר׃

עדר עדר לבדו. כָּל מִין וָמִין לְעַצְמוֹ׃

עברו לפני. דֶּרֶךְ יוֹם אוֹ פָּחוֹת וַאֲנִי אָבֹא אַחֲרֵיכֶם׃

ורוח תשימו. עֵדֶר לִפְנֵי חֲבֵרוֹ מְלֹא עַיִן, כְּדֵי לְהַשְׁבִּיעַ עֵינוֹ שֶׁל אוֹתוֹ רָשָׁע וּלְתַוְּהוּ עַל רִבּוּי הַדּוֹרוֹן׃

י״ח וַיְצַו אֶת־הָרִאשׁוֹן לֵאמֹר כִּי יִפְגָּשְׁךָ עֵשָׂו אָחִי וּשְׁאָלְךָ לֵאמֹר לְמִי־אַתָּה וְאָנָה תֵלֵךְ וּלְמִי אֵלֶּה לְפָנֶיךָ׃

למי אתה. שֶׁל מִי אַתָּה, מִי שׁוֹלְחֶךָ, וְתַרְגּוּם דְּמָאן אַתְּ?

ולמי אלה לפניך. וְאֵלֶּה שֶׁלְּפָנֶיךָ שֶׁל מִי הֵם; לְמִי הַמִּנְחָה הַזֹּאת שְׁלוּחָה? לָמֶ״ד מִשְׁמֶשֶׁת בְּרֹאשׁ הַתֵּבָה בִּמְקוֹם שֶׁל, כְּמוֹ: וְכֹל אֲשֶׁר אַתָּה רֹאֶה לִי הוּא (בראשית ל״א:מ״ג) – שֶׁלִּי הוּא; לַה׳ הָאָרֶץ וּמְלוֹאָהּ (תהילים כ״ד) – שֶׁל ה׳׃

י״ט וְאָמַרְתָּ לְעַבְדְּךָ לְיַעֲקֹב מִנְחָה הִוא שְׁלוּחָה לַאדֹנִי לְעֵשָׂו וְהִנֵּה גַם־הוּא אַחֲרֵינוּ׃

ואמרת לעבדך ליעקב. עַל רִאשׁוֹן רִאשׁוֹן וְעַל אַחֲרוֹן אַחֲרוֹן; שֶׁשָּׁאַלְתָּ לְמִי אַתָּה? לְעַבְדְּךָ לְיַעֲקֹב אֲנִי – וְתַרְגּוּמוֹ דְּעַבְדָּךְ דְּיַעֲקֹב – וְשֶׁשָּׁאַלְתָּ וּלְמִי אֵלֶּה לְפָנֶיךָ, מִנְחָה הִיא שְׁלוּחָה וְגוֹ׳׃

והנה גם הוא. יַעֲקֹב׃

כ׳ וַיְצַו גַּם אֶת־הַשֵּׁנִי גַּם אֶת־כָּל־הַהֹלְכִים אַחֲרֵי הָעֲדָרִים לֵאמֹר כַּדָּבָר הַזֶּה תְּדַבְּרוּן אֶל־עֵשָׂו בְּמֹצַאֲכֶם אֹתוֹ׃

כ״א וַאֲמַרְתֶּם גַּם הִנֵּה עַבְדְּךָ יַעֲקֹב אַחֲרֵינוּ כִּי־אָמַר אֲכַפְּרָה פָנָיו בַּמִּנְחָה הַהֹלֶכֶת לְפָנָי וְאַחֲרֵי־כֵן אֶרְאֶה פָּנָיו אוּלַי יִשָּׂא פָנָי׃

אכפרה פניו. אֲבַטֵּל רָגְזוֹ; וְכֵן וְכֻפַּר בְּרִיתְכֶם אֶת מָוֶת (ישעיהו כ״ח), לֹא תוּכְלִי כַּפָּרָה (שם מ״ז). וְנִרְאֶה בְּעֵינַי שֶׁכָּל כַּפָּרָה שֶׁאֵצֶל עָוֹן וְחֵטְא וְאֵצֶל פָּנִים כֵּלָּן לְשׁוֹן קִנּוּחַ וְהַעֲבָרָה הֵן, וְלָשׁוֹן אֲרַמִּי הוּא, וְהַרְבֵּה בַּתַּלְמוּד וְכַפֵּר יָדֶיהָ, בָּעֵי לְכַפּוּרֵי יְדֵי בְּהַהוּא גַּבְרָא, וְגַם בִּלְשׁוֹן הַמִּקְרָא נִקְרָאִים הַמִּזְרָקִים שֶׁל קֹדֶשׁ כְּפוֹרֵי זָהָב (עזרא א׳), עַל שֵׁם שֶׁהַכֹּהֵן מְקַנֵּחַ יָדָיו בָּהֶן בְּשִׂפַת הַמִּזְרָק:

כ״ב **וַתַּעֲבֹר הַמִּנְחָה עַל־פָּנָיו וְהוּא לָן בַּלַּיְלָה־הַהוּא בַּמַּחֲנֶה׃**

על פניו. כְּמוֹ לְפָנָיו, וְכֵן חָמֵשׁ וְשֹׁד יִשְׂמַע בָּהּ עַל פָּנַי תָּמִיד (ירמיהו ו׳), וְכֵן הַמַּכְעִסִים אֹתִי עַל פָּנַי (ישעיהו ס״ה); וּמ״אַ עַל פָּנָיו, אַף הוּא שָׁרוּי בְּכַעַס, שֶׁהָיָה צָרִיךְ לְכָל זֶה (בראשית רבה):

כ״ג **וַיָּקָם | בַּלַּיְלָה הוּא וַיִּקַּח אֶת־שְׁתֵּי נָשָׁיו וְאֶת־שְׁתֵּי שִׁפְחֹתָיו וְאֶת־אַחַד עָשָׂר יְלָדָיו וַיַּעֲבֹר אֵת מַעֲבַר יַבֹּק׃**

ואת אחד עשר ילדיו. וְדִינָה הֵיכָן הָיְתָה? נִתְּנָה בְּתֵבָה וְנֶעֱל בְּפָנֶיהָ, שֶׁלֹּא יִתֵּן בָּהּ עֵשָׂו עֵינָיו, וּלְכָךְ נֶעֱנַשׁ יַעֲקֹב שֶׁמְּנָעָהּ מֵאָחִיו, שֶׁמָּא תַּחֲזִירֶנּוּ לַמּוּטָב, וְנִפְלָה בְּיַד שְׁכֶם (בראשית רבה):

יבק. שֵׁם הַנָּהָר:

כ״ד **וַיִּקָּחֵם וַיַּעֲבִרֵם אֶת־הַנָּחַל וַיַּעֲבֵר אֶת־אֲשֶׁר־לוֹ׃**

את אשר לו. הַבְּהֵמָה וְהַמִּשְׁלַטְלִים; עָשָׂה עַצְמוֹ כְּגַשָּׁר נוֹטֵל מִכָּאן וּמַנִּיחַ כָּאן (בראשית רבה):

כ״ה **וַיִּוָּתֵר יַעֲקֹב לְבַדּוֹ וַיֵּאָבֵק אִישׁ עִמּוֹ עַד עֲלוֹת הַשָּׁחַר׃**

ויותר יעקב. שָׁכַח פַּכִּים קְטַנִּים וְחָזַר עֲלֵיהֶם (חולין צ״א):

ויאבק איש. מְנַחֵם פִּי׳ וַיִּתְעַפֵּר אִישׁ, לְשׁוֹן אָבָק, שֶׁהָיוּ מַעֲלִים עָפָר בְּרַגְלֵיהֶם ע״י נִעְנוּעָם. וְלִי נִרְאֶה שֶׁהוּא לְשׁוֹן וַיִּתְקַשֵּׁר, וְלָשׁוֹן אֲרַמִּי הוּא, בָּתַר דַּאֲבִיקוּ בֵּיהּ, וַאֲבֵיק לֵיהּ מֵיבַק – לְשׁוֹן עֲנִיבָה, שֶׁכֵּן דֶּרֶךְ שְׁנַיִם שֶׁמִּתְעַצְּמִים לְהַפִּיל אִישׁ אֶת רֵעֵהוּ, שֶׁחוֹבְקוֹ וְאוֹבְקוֹ בִּזְרוֹעוֹתָיו. וּפֵרְשׁוּ רַז״ל שֶׁהוּא שָׂרוֹ שֶׁל עֵשָׂו (בראשית רבה):

כ״ו **וַיַּרְא כִּי לֹא יָכֹל לוֹ וַיִּגַּע בְּכַף־יְרֵכוֹ וַתֵּקַע כַּף־יֶרֶךְ יַעֲקֹב בְּהֵאָבְקוֹ עִמּוֹ׃**

ויגע בכף ירכו. קוֹלִית הַיֶּרֶךְ הַתָּקוּעַ בְּקֻלְבּוּסִית קָרוּי כַּף, עַ״שׁ שֶׁהַבָּשָׂר שֶׁעָלֶיהָ כְּמִין כַּף שֶׁל קְדֵרָה:

ותקע. נִתְקַעְקְעָה מִמְּקוֹם מַחְבַּרְתָּהּ, וְדוֹמֶה לוֹ פֶּן תֵּקַע נַפְשִׁי מִמֵּךְ (ירמיהו ו׳), לְשׁוֹן הֲסָרָה. וּבְמִשְׁנָה לְקַעְקֵעַ בֵּיצָתָן – לְשָׁרֵשׁ שָׁרְשֵׁיהֶן:

כ״ז **וַיֹּאמֶר שַׁלְּחֵנִי כִּי עָלָה הַשָּׁחַר וַיֹּאמֶר לֹא אֲשַׁלֵּחֲךָ כִּי אִם־בֵּרַכְתָּנִי׃**

כי עלה השחר. וְצָרִיךְ אֲנִי לוֹמַר שִׁירָה בַּיּוֹם (חולין צ״א):

ברכתני. הוֹדֵה לִי עַל הַבְּרָכוֹת שֶׁבֵּרַכַנִי אָבִי, שֶׁעָשָׂו מְעַרְעֵר עֲלֵיהֶן:

כ״ח **וַיֹּאמֶר אֵלָיו מַה־שְּׁמֶךָ וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב׃**

כ״ט **וַיֹּאמֶר לֹא יַעֲקֹב יֵאָמֵר עוֹד שִׁמְךָ כִּי אִם־יִשְׂרָאֵל כִּי־שָׂרִיתָ עִם־אֱלֹהִים וְעִם־אֲנָשִׁים וַתּוּכָל׃**

לא יעקב. לֹא יֵאָמֵר עוֹד שֶׁהַבְּרָכוֹת בָּאוּ לְךָ בְּעָקְבָּה וּרְמִיָּה כִּי אִם בְּשָׂרָה וְגִלּוּי פָּנִים, וְסוֹפְךָ שֶׁהַקָּבָ״ה נִגְלֶה אֵלֶיךָ בְּבֵית אֵל וּמַחֲלִיף שִׁמְךָ וְשָׁם הוּא מְבָרְכְךָ, וַאֲנִי שָׁם אֶהְיֶה וְאוֹדֶה לְךָ עֲלֵיהֶן, וְזֶה שֶׁכָּתוּב וַיָּשַׂר אֶל מַלְאָךְ וַיֵּכָל בָּכָה וַיִּתְחַנֶּן לוֹ (הושע י״ב) – בָּכָה הַמַּלְאָךְ וַיִּתְחַנֶּן לוֹ, וּמַה נִּתְחַנֵּן לוֹ? בֵּית אֵל יִמְצָאֻנוּ וְשָׁם יְדַבֵּר עִמָּנוּ, הַמְּתֵן לִי עַד שֶׁיְּדַבֵּר עִמָּנוּ שָׁם; וְלֹא רָצָה יַעֲקֹב, וְעַל כָּרְחוֹ הוֹדָה לוֹ עֲלֵיהֶן, וְזֶהוּ וַיְבָרֶךְ אֹתוֹ שָׁם, שֶׁהָיָה מִתְחַנֵּן לְהַמְתִּין לוֹ וְלֹא רָצָה:

ועם אנשים. עֵשָׂו וְלָבָן:

ותוכל. לָהֶם:

ל׳ **וַיִּשְׁאַל יַעֲקֹב וַיֹּאמֶר הַגִּידָה־נָּא שְׁמֶךָ וַיֹּאמֶר לָמָּה זֶּה תִּשְׁאַל לִשְׁמִי וַיְבָרֶךְ אֹתוֹ שָׁם׃**

למה זה תשאל. אֵין לָנוּ שֵׁם קָבוּעַ, מִשְׁתַּנִּים שְׁמוֹתֵינוּ, הַכֹּל לְפִי מִצְוַת עֲבוֹדַת הַשְּׁלִיחוּת שֶׁאָנוּ מִשְׁתַּלְּחִים (בראשית רבה):

ל״א וַיִּקְרָא יַעֲקֹב שֵׁם הַמָּקוֹם פְּנִיאֵל כִּי־רָאִיתִי אֱלֹהִים׀ פָּנִים אֶל־פָּנִים וַתִּנָּצֵל נַפְשִׁי׃

ל״ב וַיִּזְרַח־לוֹ הַשֶּׁמֶשׁ כַּאֲשֶׁר עָבַר אֶת־פְּנוּאֵל וְהוּא צֹלֵעַ עַל־יְרֵכוֹ׃

> **ויזרח לו השמש.** לְשׁוֹן בְּנֵי אָדָם הוּא כְּשֶׁהִגִּיעָנוּ לְמָקוֹם פְּלוֹנִי הֵאִיר לָנוּ הַשַּׁחַר, זֶהוּ פְּשׁוּטוֹ; וּמ״אַ **ויזרח לו** לְצָרְכּוֹ – לְרַפְּאוֹת אֶת צֶלַעְתּוֹ, כְּמָה דְּתֵימָא שֶׁמֶשׁ צְדָקָה וּמַרְפֵּא בִּכְנָפֶיהָ (מלאכי ג׳); וְאוֹתָן שָׁעוֹת שֶׁמְּהֻרָּה לִשְׁקֹעַ בִּשְׁבִילוֹ כְּשֶׁיָּצָא מִבְּאֵר שֶׁבַע מְהֻרָּה לִזְרֹחַ בִּשְׁבִילוֹ׃
>
> **והוא צלע.** הָיָה צוֹלֵעַ כְּשֶׁזָּרְחָה הַשֶּׁמֶשׁ׃

ל״ג עַל־כֵּן לֹא־יֹאכְלוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶת־גִּיד הַנָּשֶׁה אֲשֶׁר׀ עַל־כַּף הַיָּרֵךְ עַד הַיּוֹם הַזֶּה כִּי נָגַע׀ בְּכַף־יֶרֶךְ יַעֲקֹב בְּגִיד הַנָּשֶׁה׃

> **גיד הנשה.** לָמָּה נִקְרָא שְׁמוֹ גִּיד הַנָּשֶׁה? לְפִי שֶׁנָּשָׁה מִמְּקוֹמוֹ וְעָלָה, וְהוּא לְשׁוֹן קְפִיצָה, וְכֵן נָשְׁתָּה גְּבוּרָתָם (ירמיהו נ״א), וְכֵן כִּי נַשַּׁנִי אֱלֹהִים אֶת כָּל עֲמָלִי (בראשית מ״א)׃

פרק ל״ג

א׳ וַיִּשָּׂא יַעֲקֹב עֵינָיו וַיַּרְא׀ וְהִנֵּה עֵשָׂו בָּא וְעִמּוֹ אַרְבַּע מֵאוֹת אִישׁ וַיַּחַץ אֶת־הַיְלָדִים עַל־לֵאָה׀ וְעַל־רָחֵל וְעַל שְׁתֵּי הַשְּׁפָחוֹת׃

ב׳ וַיָּשֶׂם אֶת־הַשְּׁפָחוֹת וְאֶת־יַלְדֵיהֶן רִאשֹׁנָה וְאֶת־לֵאָה וְיַלְדֶיהָ׀ אַחֲרֹנִים וְאֶת־רָחֵל וְאֶת־יוֹסֵף אַחֲרֹנִים׃

> **ואת לאה וילדיה אחרנים.** אַחֲרוֹן אַחֲרוֹן חָבִיב׃

ג׳ וְהוּא עָבַר לִפְנֵיהֶם וַיִּשְׁתַּחוּ אַרְצָה׀ שֶׁבַע פְּעָמִים עַד־גִּשְׁתּוֹ עַד־אָחִיו׃

> **עבר לפניהם.** אָמַר אִם יָבֹא אוֹתוֹ רָשָׁע לְהַלָּחֵם יִלָּחֵם בִּי תְּחִלָּה׃

ד׳ וַיָּרָץ עֵשָׂו לִקְרָאתוֹ׀ וַיְחַבְּקֵהוּ וַיִּפֹּל עַל־צַוָּארָו׀ וַיִּשָּׁקֵהוּ וַיִּבְכּוּ׃

> **ויחבקהו.** נִתְגַּלְגְּלוּ רַחֲמָיו, כְּשֶׁרָאָהוּ מִשְׁתַּחֲוֶה כָּל הִשְׁתַּחֲוָאוֹת הַלָּלוּ׃
>
> **וישקהו.** נָקוּד עָלָיו; וְיֵשׁ חוֹלְקִין בַּדָּבָר הַזֶּה בַּבָּרַיְתָא דְּסִפְרֵי, יֵשׁ שָׁדָרְשׁוּ נְקֻדָּה זוֹ שֶׁלֹּא נְשָׁקוֹ בְּכָל לִבּוֹ, אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַאי, הֲלָכָה הִיא בְּיָדוּעַ שֶׁעֵשָׂו שׂוֹנֵא לְיַעֲקֹב, אֶלָּא שֶׁנִּכְמְרוּ רַחֲמָיו בְּאוֹתָהּ שָׁעָה וּנְשָׁקוֹ בְּכָל לִבּוֹ (ספרי במדבר)׃

ה׳ וַיִּשָּׂא אֶת־עֵינָיו וַיַּרְא אֶת־הַנָּשִׁים׀ וְאֶת־הַיְלָדִים וַיֹּאמֶר מִי־אֵלֶּה לָךְ וַיֹּאמֶר הַיְלָדִים אֲשֶׁר־חָנַן אֱלֹהִים אֶת־עַבְדֶּךָ׃

> **מי אלה לך.** מִי אֵלֶּה לִהְיוֹת שֶׁלְּךָ׃

ו׳ וַתִּגַּשְׁן הַשְּׁפָחוֹת הֵנָּה וְיַלְדֵיהֶן וַתִּשְׁתַּחֲוֶיןָ׃

ז׳ וַתִּגַּשׁ גַּם־לֵאָה וְיַלְדֶיהָ וַיִּשְׁתַּחֲווּ וְאַחַר נִגַּשׁ יוֹסֵף וְרָחֵל וַיִּשְׁתַּחֲווּ׃

> **נגש יוסף ורחל.** בְּכֻלָּן הָאֲמָהוֹת נִגְּשׁוֹת לִפְנֵי הַבָּנִים, אֲבָל בְּרָחֵל יוֹסֵף נִגַּשׁ לְפָנֶיהָ, אָמַר אִמִּי יִפַּת תֹּאַר, שֶׁמָּא יִתְלֶה בָהּ עֵינָיו אוֹתוֹ רָשָׁע, אֶעֱמֹד כְּנֶגְדָּהּ וַאֲעַכְּבֶנּוּ מִלְּהִסְתַּכֵּל בָּהּ; מִכָּאן וָהָלְאָה יוֹסֵף לִבְרָכַת עַלְיֵי עַיִן׃

ח׳ וַיֹּאמֶר מִי לְךָ כָּל־הַמַּחֲנֶה הַזֶּה אֲשֶׁר פָּגָשְׁתִּי וַיֹּאמֶר לִמְצֹא־חֵן בְּעֵינֵי אֲדֹנִי׃

> **מי לך כל המחנה.** מִי כָּל הַמַּחֲנֶה אֲשֶׁר פָּגַשְׁתִּי, שֶׁהוּא שֶׁלְּךָ? כְּלוֹמַר לָמָּה הוּא לְךָ? פְּשׁוּטוֹ שֶׁל מִקְרָא עַל מוֹלִיכֵי הַמִּנְחָה, וּמִדְרָשׁוֹ כִּתּוֹת שֶׁל מַלְאָכִים פָּגַע, שֶׁהָיוּ דּוֹחֲפִין אוֹתוֹ וְאֶת אֲנָשָׁיו וְאוֹמְרִים לָהֶם שֶׁל מִי אַתֶּם? וְהֵם אוֹמְרִים לָהֶם שֶׁל עֵשָׂו, וְהֵם אוֹמְרִים הַכּוּ, הַכּוּ, וְאֵלּוּ אוֹמְרִים הַנִּיחוּ, בְּנוֹ שֶׁל יִצְחָק הוּא, וְלֹא הָיוּ מַשְׁגִּיחִים עָלָיו; בֶּן בְּנוֹ שֶׁל אַבְרָהָם הוּא, וְלֹא הָיוּ מַשְׁגִּיחִין; אֲחִיו שֶׁל יַעֲקֹב הוּא, אוֹמְרִים לָהֶם אִם כֵּן, מִשֶּׁלָּנוּ אַתֶּם׃

ט׳ וַיֹּאמֶר עֵשָׂו יֶשׁ־לִי רָב אָחִי יְהִי לְךָ אֲשֶׁר־לָךְ׃

> **יהי לך אשר לך.** כָּאן הוֹדָה לוֹ עַל הַבְּרָכוֹת (בראשית רבה)׃

י וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אַל־נָא֮ אִם־נָ֣א מָצָ֣אתִי חֵן֒ בְּעֵינֶ֔יךָ וְלָקַחְתָּ֥ מִנְחָתִ֖י מִיָּדִ֑י כִּ֣י עַל־כֵּ֗ן רָאִ֙יתִי֙ פָּנֶ֣יךָ כִּרְאֹ֣ת פְּנֵי־אֱלֹהִ֔ים וַתִּרְצֵ֖נִי׃

אל נא. אַל נָא תֹּאמַר לִי כֵּן׃

אם נא מצאתי חן בעיניך ולקחת מנחתי מידי כי על כן ראיתי פניך וגו׳. כִּי כְּדַאי וְהָגוּן לְךָ שֶׁתְּקַבֵּל מִנְחָתִי עַל אֲשֶׁר רָאִיתִי פָּנֶיךָ, וְהֵן חֲשׁוּבִין לִי כִּרְאִיַּת פְּנֵי הַמַּלְאָךְ, שֶׁרָאִיתִי שַׂר שֶׁלְּךָ, וְעוֹד עַל שֶׁנִּתְרַצֵּיתָ לְמָחֳל עַל סָרָחֳנִי. וְלָמָּה הִזְכִּיר לוֹ רְאִיַּת הַמַּלְאָךְ? כְּדֵי שֶׁיִּתְיָרֵא הֵימֶנּוּ וְיֹאמַר רָאָה מַלְאָכִים וְנִצַּל, אֵינִי יָכוֹל לוֹ מֵעַתָּה׃

ותרצני. נִתְפַּיַּסְתָּ לִי, וְכֵן כָּל רָצוֹן שֶׁבַּמִּקְרָא לְשׁוֹן פִּיּוּס, אפייצימנ״טו בְּלַעַז, כִּי לֹא לָרָצוֹן יִהְיֶה לָכֶם (ויקרא כ״ב) – הַקָּרְבָּנוֹת בָּאוֹת לְפַיֵּס וּלְרַצּוֹת, וְכֵן שִׂפְתֵי צַדִּיק יֵדְעוּן רָצוֹן (משלי י׳) – יוֹדְעִים לְפַיֵּס וּלְרַצּוֹת׃

י״א קַח־נָ֣א אֶת־בִּרְכָתִי֮ אֲשֶׁ֣ר הֻבָ֣את לָךְ֒ כִּֽי־חַנָּ֣נִי אֱלֹהִ֗ים וְכִ֤י יֶשׁ־לִי־כֹל֙ וַיִּפְצַר־בּ֔וֹ וַיִּקָּֽח׃

ברכתי. מִנְחָתִי, מִנְחָה זוֹ הַבָּאָה עַל רְאִיַּת פָּנִים וְלִפְרָקִים אֵינָהּ בָּאָה אֶלָּא לִשְׁאֵלַת שָׁלוֹם, וְכָל בְּרָכָה שֶׁהִיא לִרְאִיַּת פָּנִים – כְּגוֹן וַיְבָרֶךְ יַעֲקֹב אֶת פַּרְעֹה (בראשית מ״ז:ז׳), עֲשׂוּ אִתִּי בְּרָכָה דְּסַנְחֵריב (מלכים ב י״ח), וְכֵן לִשְׁאָל לוֹ לְשָׁלוֹם וּלְבָרְכוֹ דְּתִעְבִי מֶלֶךְ חֲמָת (שמואל ב ח׳) – כֻּלָּם לְשׁוֹן בִּרְכַּת שָׁלוֹם הֵן, שֶׁקּוֹרִין בְּלַעַז שלו״איר, אַף זוֹ בִּרְכָתִי מו״ן שלו״ד׃

אשר הבאת לך. לֹא טָרַחְתָּ בָּהּ וַאֲנִי יָגַעְתִּי לְהַגִּיעָהּ עַד שֶׁבָּאָה לְיָדֶךָ (בראשית רבה)׃

חנני. נו״ן רִאשׁוֹנָה מֻדְגֶּשֶׁת, לְפִי שֶׁהִיא מְשַׁמֶּשֶׁת בִּמְקוֹם שְׁתֵּי נוּנִי״ן, שֶׁהָיָה לוֹ לוֹמַר חֲנָנֵנִי, שֶׁאֵין חָנַן בְּלֹא שְׁתֵּי נוּנִי״ן, וְהַשְּׁלִישִׁית לְשִׁמּוּשׁ, כְּמוֹ עָשַׂנִי, וְבָרָנִי׃

יש לי כל. כָּל סִפּוּקִי; וְעֵשָׂו דִּבֵּר בִּלְשׁוֹן גַּאֲוָה יֶשׁ לִי רָב, יוֹתֵר וְיוֹתֵר מִכְּדֵי צָרְכִּי׃

י״ב וַיֹּ֖אמֶר נִסְעָ֣ה וְנֵלֵ֑כָה וְאֵלְכָ֖ה לְנֶגְדֶּֽךָ׃

נסעה. כְּמוֹ שִׁמְעָה, סִלְחָה, שֶׁהוּא כְּמוֹ שְׁמַע, סְלַח, אַף כָּאן נִסְעָה כְּמוֹ נְסַע, וְהַנּוּ״ן יְסוֹד בַּתֵּבָה, וְתַרְגּוּם שֶׁל אֲנָקְלוֹס טוּל וּנְהָךְ, עֵשָׂו אָמַר לְיַעֲקֹב נְסַע מִכָּאן וְנֵלֵךְ׃

ואלכה לנגדך. בְּשָׁוֶה לְךָ; טוֹבָה זוֹ אֶעֱשֶׂה לְךָ, שֶׁאַאֲרִיךְ יְמֵי מַהֲלַכְתִּי, לָלֶכֶת לְאַט כַּאֲשֶׁר אַתָּה צָרִיךְ, וְזֶהוּ לְנֶגְדֶּךָ – בְּשָׁוֶה לְךָ׃

י״ג וַיֹּ֣אמֶר אֵלָ֗יו אֲדֹנִי֙ יָדַ֣ע כִּֽי־הַיְלָדִ֣ים רַכִּ֔ים וְהַצֹּ֥אן וְהַבָּקָ֖ר עָלֹ֣ת עָלָ֑י וּדְפָקוּם֙ יוֹם֙ אֶחָ֔ד וָמֵ֥תוּ כָּל־הַצֹּֽאן׃

עלות עלי. הַצֹּאן וְהַבָּקָר, שֶׁהֵן עָלוֹת, מֻטָּלוֹת עָלַי לְנַהֲלָן לְאַט׃

עלות. מְגַדְּלוֹת עוֹלְלֵיהֶן, לְשׁוֹן עוֹלֵל וְיוֹנֵק (איכה ב׳), עוּל יָמִים (ישעיהו ס״ה), וּשְׁתֵּי פָרוֹת עָלוֹת (שמואל א ו׳) וּבְלַעַז אנפנטיי״ש׃

ודפקום יום אחד. לְיַגְּעָם בַּדֶּרֶךְ בִּמְרוּצָה **ומתו כל הצאן**׃

ודפקום. כְּמוֹ קוֹל דּוֹדִי דוֹפֵק (שיר השירים), נוֹקֵשׁ בַּדֶּלֶת׃

י״ד יַעֲבָר־נָ֥א אֲדֹנִ֖י לִפְנֵ֣י עַבְדּ֑וֹ וַאֲנִי֙ אֶתְנַהֲלָ֣ה לְאִטִּ֔י לְרֶ֙גֶל֙ הַמְּלָאכָ֔ה אֲשֶׁר־לְפָנַ֖י וּלְרֶ֣גֶל הַיְלָדִ֑ים עַ֚ד אֲשֶׁר־אָבֹ֣א אֶל־אֲדֹנִ֔י שֵׂעִירָֽה׃

יעבר נא אדני. אַל נָא תַּאֲרִיךְ יְמֵי הֲלִיכָתְךָ, עֲבֹר כְּפִי דַּרְכְּךָ וְאַף אִם תִּתְרַחֵק׃

אתנהלה. אֶתְנַהֵל, ה״א יְתֵירָה, כְּמוֹ אֶרְדָּה, אֶשְׁמְעָה׃

לאטי. לְאַט שֶׁלִּי, לְשׁוֹן נַחַת, הַהוֹלְכִים לְאַט, לְאַט לִי לַנַּעַר (שמואל ב י״ח). לְאִטִּי הַלָּמ״ד מִן הַיְסוֹד, וְאֵינָהּ מְשַׁמֶּשֶׁת – אֶתְנַהֵל נַחַת שֶׁלִּי׃

לרגל המלאכה. לְפִי צֹרֶךְ הֲלִיכַת רַגְלֵי הַמְּלָאכָה הַמֻּטֶּלֶת עָלַי לְהוֹלִיךְ׃

ולרגל הילדים. לְפִי רַגְלֵיהֶם שֶׁהֵם יְכוֹלִים לֵילֵךְ׃

עד אשר אבא אל אדני שעירה. הִרְחִיב לוֹ הַדֶּרֶךְ, שֶׁלֹּא הָיָה דַּעְתּוֹ לָלֶכֶת אֶלָּא עַד סֻכּוֹת; אָמַר אִם דַּעְתּוֹ לַעֲשׂוֹת לִי רָעָה, יִמְתִּין עַד בּוֹאִי אֵצְלוֹ, וְהוּא לֹא הָלַךְ; וְאֵימָתַי יֵלֵךְ? בִּימֵי הַמָּשִׁיחַ (בראשית רבה), שֶׁנֶּאֱמַר וְעָלוּ מוֹשִׁעִים בְּהַר צִיּוֹן לִשְׁפֹּט אֶת הַר עֵשָׂו (עובדיה א׳); וּמ״אַ יֵשׁ לְפָרָשָׁה זוֹ רַבִּים׃

ט״ו וַיֹּ֣אמֶר עֵשָׂ֗ו אַצִּ֤יגָה־נָּא֙ עִמְּךָ֣ מִן־הָעָ֔ם אֲשֶׁ֖ר אִתִּ֑י וַיֹּ֣אמֶר֮ לָמָּה֒ זֶּ֣ה אֶמְצָא־חֵן֮ בְּעֵינֵ֣י אֲדֹנִי׃

ויאמר למה זה. תַּעֲשֶׂה לִי טוֹבָה זוֹ שֶׁאֲנִי צָרִיךְ לָהּ׃

אמצא חן בעיני אדני. וְלֹא תְּשַׁלֵּם לִי עַתָּה שׂוּם גְּמוּל׃

ט״ז וַיָּשָׁב בַּיּוֹם הַהוּא עֵשָׂו לְדַרְכּוֹ שֵׂעִירָה׃

> **וישב ביום ההוא עשו לדרכו.** עֵשָׂו לְבַדּוֹ, וְד׳ מֵאוֹת אִישׁ שֶׁהָלְכוּ עִמּוֹ נִשְׁמְטוּ מֵאֲצִלּוֹ אֶחָד אֶחָד, וְהֵיכָן פָּרַע לָהֶם הַקָּבָ״ה? בִּימֵי דָוִד, שֶׁנֶּאֱמַר כִּי אִם אַרְבַּע מֵאוֹת אִישׁ נַעַר אֲשֶׁר רָכְבוּ עַל הַגְּמַלִּים (שמואל א ל׳) (בראשית רבה)׃

י״ז וְיַעֲקֹב נָסַע סֻכֹּתָה וַיִּבֶן לוֹ בָּיִת וּלְמִקְנֵהוּ עָשָׂה סֻכֹּת עַל־כֵּן קָרָא שֵׁם־הַמָּקוֹם סֻכּוֹת׃ {ס}

> **ויבן לו בית.** שָׁהָה שָׁם י״ח חֹדֶשׁ, קַיִץ וְחֹרֶף וְקַיִץ (מגילה י״ז), סֻכּוֹת – קַיִץ; בַּיִת – חֹרֶף, סֻכּוֹת – קַיִץ׃

י״ח וַיָּבֹא יַעֲקֹב שָׁלֵם עִיר שְׁכֶם אֲשֶׁר־בְּאֶרֶץ כְּנַעַן בְּבֹאוֹ מִפַּדַּן אֲרָם וַיִּחַן אֶת־פְּנֵי הָעִיר׃

> **שלם.** שָׁלֵם בְּגוּפוֹ, שֶׁנִּתְרַפֵּא מִצַּלַעְתּוֹ; שָׁלֵם בְּמָמוֹנוֹ, שֶׁלֹּא חָסַר כְּלוּם מִכָּל אוֹתוֹ דּוֹרוֹן; שָׁלֵם בְּתוֹרָתוֹ, שֶׁלֹּא שָׁכַח תַּלְמוּדוֹ בְּבֵית לָבָן (שבת ל״ג)׃
>
> **עיר שכם.** כְּמוֹ לְעִיר, וְכָמוֹהוּ עַד בּוֹאֲנָה בֵּית לָחֶם (רות א׳)׃
>
> **בבאו מפדן ארם.** כְּאָדָם הָאוֹמֵר לַחֲבֵרוֹ יָצָא פְּלוֹנִי מִבֵּין שְׁנֵי אֲרָיוֹת וּבָא שָׁלֵם, אַף כָּאן וַיָּבֹא שָׁלֵם מִפַּדַּן אֲרָם, מִלָּבָן וּמֵעֵשָׂו שֶׁנִּזְדַּוְּגוּ לוֹ בַּדֶּרֶךְ׃

י״ט וַיִּקֶן אֶת־חֶלְקַת הַשָּׂדֶה אֲשֶׁר נָטָה־שָּׁם אָהֳלוֹ מִיַּד בְּנֵי־חֲמוֹר אֲבִי שְׁכֶם בְּמֵאָה קְשִׂיטָה׃

> **קשיטה.** מָעָה. אָרַ״ע כְּשֶׁהָלַכְתִּי לִכְרַכֵּי הַיָּם הָיוּ קוֹרִין לְמָעָה קְשִׂיטָה (וְתַרְגּוּמוֹ חוּרְפָן – טוֹבִים, חֲרִיפִים בְּכָל מָקוֹם, כְּגוֹן עוֹבֵר לַסּוֹחֵר)׃

כ׳ וַיַּצֵּב־שָׁם מִזְבֵּחַ וַיִּקְרָא־לוֹ אֵל אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל׃ {ס}

> **ויקרא לו אל אלהי ישראל.** לֹא שֶׁהַמִּזְבֵּחַ קָרוּי אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אֶלָּא עַל שֵׁם שֶׁהָיָה הַקָּבָ״ה עִמּוֹ וְהִצִּילוֹ קָרָא שֵׁם הַמִּזְבֵּחַ עַל שֵׁם הַנֵּס, לִהְיוֹת שִׁבְחוֹ שֶׁל מָקוֹם נִזְכָּר בְּקִרְיַאת הַשֵּׁם, כְּלוֹמַר מִי שֶׁהוּא אֵל, הוּא הַקָּבָ״ה, הוּא לֵאלֹהִים לִי, שֶׁשְּׁמִי יִשְׂרָאֵל. וְכֵן מָצִינוּ בְּמֹשֶׁה וַיִּקְרָא שְׁמוֹ ה׳ נִסִּי (שמות י״ז), לֹא שֶׁהַמִּזְבֵּחַ קָרוּי ה׳, אֶלָּא עַל שֵׁם הַנֵּס קָרָא שֵׁם הַמִּזְבֵּחַ לְהַזְכִּיר שִׁבְחוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, ה׳ הוּא נִסִּי. וְרַבּוֹתֵינוּ דָּרְשׁוּ שֶׁהַקָּבָ״ה קָרָאוֹ לְיַעֲקֹב אֵל (מגילה י״ח); וְדִבְרֵי תוֹרָה כְּפַטִּישׁ יְפֹצֵץ סָלַע (ע׳ שבת פ״ח) – מִתְחַלְּקִים לְכַמָּה טְעָמִים, וַאֲנִי לְיַשֵּׁב פְּשׁוּטוֹ שֶׁל מִקְרָא בָּאתִי׃

פרק ל״ד

א׳ וַתֵּצֵא דִינָה בַּת־לֵאָה אֲשֶׁר יָלְדָה לְיַעֲקֹב לִרְאוֹת בִּבְנוֹת הָאָרֶץ׃

> **בת לאה.** וְלֹא בַת יַעֲקֹב? אֶלָּא עַל שֵׁם יְצִיאָתָהּ נִקְרֵאת בַּת לֵאָה, שֶׁאַף הִיא יַצָּאנִית הָיְתָה (בראשית רבה), שֶׁנֶּאֱמַר וַתֵּצֵא לֵאָה לִקְרָאתוֹ (וְעָלֶיהָ מָשְׁלוּ הַמָּשָׁל כְּאִמָּהּ כִּבְתָּהּ)׃

ב׳ וַיַּרְא אֹתָהּ שְׁכֶם בֶּן־חֲמוֹר הַחִוִּי נְשִׂיא הָאָרֶץ וַיִּקַּח אֹתָהּ וַיִּשְׁכַּב אֹתָהּ וַיְעַנֶּהָ׃

> **וישכב אתה.** כְּדַרְכָּהּ׃
>
> **ויענה.** שֶׁלֹּא כְדַרְכָּהּ (בראשית רבה)׃

ג׳ וַתִּדְבַּק נַפְשׁוֹ בְּדִינָה בַּת־יַעֲקֹב וַיֶּאֱהַב אֶת־הַנַּעֲרָ וַיְדַבֵּר עַל־לֵב הַנַּעַר׃

> **על לב הנערה.** דְּבָרִים הַמִּתְיַשְּׁבִים עַל הַלֵּב; רְאִי, אָבִיךְ בְּחֶלְקַת שָׂדֶה קְטַנָּה כַּמָּה מָמוֹן בִּזְבַז, אֲנִי אַשִּׁיאֵךְ וְתִקְנֶה הָעִיר וְכָל שְׂדוֹתֶיהָ׃

ד׳ וַיֹּאמֶר שְׁכֶם אֶל־חֲמוֹר אָבִיו לֵאמֹר קַח־לִי אֶת־הַיַּלְדָּה הַזֹּאת לְאִשָּׁה׃

ה׳ וְיַעֲקֹב שָׁמַע כִּי טִמֵּא אֶת־דִּינָה בִתּוֹ וּבָנָיו הָיוּ אֶת־מִקְנֵהוּ בַּשָּׂדֶה וְהֶחֱרַשׁ יַעֲקֹב עַד־בֹּאָם׃

ו׳ וַיֵּצֵא חֲמוֹר אֲבִי־שְׁכֶם אֶל־יַעֲקֹב לְדַבֶּר אִתּוֹ׃

ז׳ וּבְנֵי יַעֲקֹב בָּאוּ מִן־הַשָּׂדֶה כְּשָׁמְעָם וַיִּתְעַצְּבוּ הָאֲנָשִׁים וַיִּחַר לָהֶם מְאֹד כִּי־נְבָלָה עָשָׂה בְיִשְׂרָאֵל לִשְׁכַּב אֶת־בַּת־יַעֲקֹב וְכֵן לֹא יֵעָשֶׂה׃

> **וכן לא יעשה.** לְעַנּוֹת אֶת הַבְּתוּלוֹת, שֶׁהָאֻמּוֹת גָּדְרוּ עַצְמָן מִן הָעֲרָיוֹת עַל יְדֵי הַמַּבּוּל (בראשית רבה)׃

ח׳ וַיְדַבֵּר חֲמוֹר אִתָּם לֵאמֹר שְׁכֶם בְּנִי חָשְׁקָה נַפְשׁוֹ בְּבִתְּכֶם תְּנוּ נָא אֹתָהּ לוֹ לְאִשָּׁה׃

חשקה. חָפְצָה׃

ט׳ וְהִתְחַתְּנוּ אֹתָנוּ בְּנֹתֵיכֶם תִּתְּנוּ־לָנוּ וְאֶת־בְּנֹתֵינוּ תִּקְחוּ לָכֶם׃

י׳ וְאִתָּנוּ תֵּשֵׁבוּ וְהָאָרֶץ תִּהְיֶה לִפְנֵיכֶם שְׁבוּ וּסְחָרוּהָ וְהָאֲחֻזוּ בָּהּ׃

י״א וַיֹּאמֶר שְׁכֶם אֶל־אֲבִיהָ וְאֶל־אַחֶיהָ אֶמְצָא־חֵן בְּעֵינֵיכֶם וַאֲשֶׁר תֹּאמְרוּ אֵלַי אֶתֵּן׃

י״ב הַרְבּוּ עָלַי מְאֹד מֹהַר וּמַתָּן וְאֶתְּנָה כַּאֲשֶׁר תֹּאמְרוּ אֵלַי וּתְנוּ־לִי אֶת־הַנַּעֲרָ לְאִשָּׁה׃

מהר. כְּתֻבָּה׃

י״ג וַיַּעֲנוּ בְנֵי־יַעֲקֹב אֶת־שְׁכֶם וְאֶת־חֲמוֹר אָבִיו בְּמִרְמָה וַיְדַבֵּרוּ אֲשֶׁר טִמֵּא אֶת דִּינָה אֲחֹתָם׃

במרמה. בְּחָכְמָה׃

אשר טמא. הַכָּתוּב אוֹמֵר שֶׁלֹּא הָיְתָה רְמִיָּה, שֶׁהֲרֵי טִמֵּא אֶת דִּינָה אֲחֹתָם (בראשית רבה)׃

י״ד וַיֹּאמְרוּ אֲלֵיהֶם לֹא נוּכַל לַעֲשׂוֹת הַדָּבָר הַזֶּה לָתֵת אֶת־אֲחֹתֵנוּ לְאִישׁ אֲשֶׁר־לוֹ עָרְלָה כִּי־חֶרְפָּה הִוא לָנוּ׃

חרפה הוא. שֶׁמָּץ פְּסוּל הוּא אֶצְלֵנוּ; הַבָּא לְחָרֵף חֲבֵרוֹ הוּא אוֹמֵר לוֹ עָרֵל אַתָּה אוֹ בֶּן עָרֵל. חֶרְפָּה בְּכָל מָקוֹם גְּדוּף׃

ט״ו אַךְ־בְּזֹאת נֵאוֹת לָכֶם אִם תִּהְיוּ כָמֹנוּ לְהִמּוֹל לָכֶם כָּל־זָכָר׃

נאות לכם. נִתְרָצֶה לָכֶם, לְשׁוֹן וַיֵּאֹתוּ (מלכים ב י״ב)׃

להמול. לִהְיוֹת נִמּוֹל. אֵינוֹ לְשׁוֹן לִפְעֹל אֶלָּא לְשׁוֹן לְהִפָּעֵל׃

ט״ז וְנָתַנּוּ אֶת־בְּנֹתֵינוּ לָכֶם וְאֶת־בְּנֹתֵיכֶם נִקַּח־לָנוּ וְיָשַׁבְנוּ אִתְּכֶם וְהָיִינוּ לְעַם אֶחָד׃

ונתנו. נו״ן שְׁנִיָּה מְדֻגֶּשֶׁת לְפִי שֶׁהִיא מְשַׁמֶּשֶׁת בְּמָקוֹם שְׁתֵּי נוּנִי״ן, וְנָתַנְנוּ׃

ואת בנתיכם נקח לנו. אַתָּה מוֹצֵא בַּתְּנַאי שֶׁאָמַר חֲמוֹר לְיַעֲקֹב וּבְתִשׁוּבַת בְּנֵי יַעֲקֹב לַחֲמוֹר, שֶׁתָּלוּ הַחֲשִׁיבוּת בִּבְנֵי יַעֲקֹב לִקַּח בְּנוֹת שְׁכֶם אֶת שֶׁיִּבְחֲרוּ לָהֶם, וּבְנוֹתֵיהֶם יִתְּנוּ לָהֶם לְפִי דַּעְתָּם, דִּכְתִיב וְנָתַנּוּ אֶת בְּנֹתֵינוּ, וְאֶת בְּנֹתֵיכֶם נִקַּח לָנוּ — לְפִי דַּעְתֵּנוּ, דִּכְתִיב וְנָתַנּוּ אֶת בְּנֹתֵינוּ — לְפִי דַּעְתָּם, כְּלָל אֲשֶׁר נַחְפֹּץ; וּכְשֶׁדִּבְּרוּ חֲמוֹר וּשְׁכֶם בְּנוֹ אֶל יוֹשְׁבֵי עִירָם הָפְכוּ הַדְּבָרִים, אֶת בְּנֹתָם נִקַּח לָנוּ לְנָשִׁים וְאֶת בְּנֹתֵינוּ נִתֵּן לָהֶם, כְּדֵי לְרַצּוֹתָם שֶׁיֵּאוֹתוּ לְהִמּוֹל׃

י״ז וְאִם־לֹא תִשְׁמְעוּ אֵלֵינוּ לְהִמּוֹל וְלָקַחְנוּ אֶת־בִּתֵּנוּ וְהָלָכְנוּ׃

י״ח וַיִּיטְבוּ דִבְרֵיהֶם בְּעֵינֵי חֲמוֹר וּבְעֵינֵי שְׁכֶם בֶּן־חֲמוֹר׃

י״ט וְלֹא־אֵחַר הַנַּעַר לַעֲשׂוֹת הַדָּבָר כִּי חָפֵץ בְּבַת־יַעֲקֹב וְהוּא נִכְבָּד מִכֹּל בֵּית אָבִיו׃

כ׳ וַיָּבֹא חֲמוֹר וּשְׁכֶם בְּנוֹ אֶל־שַׁעַר עִירָם וַיְדַבְּרוּ אֶל־אַנְשֵׁי עִירָם לֵאמֹר׃

כ״א הָאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה שְׁלֵמִים הֵם אִתָּנוּ וְיֵשְׁבוּ בָאָרֶץ וְיִסְחָרוּ אֹתָהּ וְהָאָרֶץ הִנֵּה רַחְבַת־יָדַיִם לִפְנֵיהֶם אֶת־בְּנֹתָם נִקַּח־לָנוּ לְנָשִׁים וְאֶת־בְּנֹתֵינוּ נִתֵּן לָהֶם׃

שלמים. בְּשָׁלוֹם וּבְלֵב שָׁלֵם׃

והארץ הנה רחבת ידים. כְּאָדָם שֶׁיָּדוֹ רְחָבָה וּמַתָּנִית; כְּלוֹמַר, אַל תַּפְסִידוּ כְּלוּם — פְּרַקְמַטְיָא הַרְבֵּה בָּאָה לְכָאן וְאֵין לָהּ קוֹנִים׃

כ״ב אַךְ־בְּזֹאת יֵאֹתוּ לָנוּ הָאֲנָשִׁים לָשֶׁבֶת אִתָּנוּ לִהְיוֹת לְעַם אֶחָד בְּהִמּוֹל לָנוּ כָּל־זָכָר כַּאֲשֶׁר הֵם נִמֹּלִים׃

בהמול. בִּהְיוֹת נִמּוֹל׃

כ״ג מִקְנֵהֶם וְקִנְיָנָם֙ וְכָל־בְּהֶמְתָּם֒ הֲלוֹא֩ לָ֨נוּ הֵ֜ם אַ֣ךְ נֵאוֹתָ֣ה לָהֶ֗ם וְיֵשְׁבוּ֙ אִתָּֽנוּ׃

אך נאותה להם. לְדָבָר זֶה, וְעַל יְדֵי כֵּן יֵשְׁבוּ אִתָּנוּ׃

כ״ד וַיִּשְׁמְע֣וּ אֶל־חֲמ֔וֹר וְאֶל־שְׁכֶ֖ם בְּנ֣וֹ כָּל־יֹצְאֵ֣י שַׁ֣עַר עִיר֑וֹ וַיִּמֹּ֣לוּ כָל־זָכָ֗ר כָּל־יֹצְאֵ֛י שַׁ֥עַר עִירֽוֹ׃

כ״ה וַיְהִ֣י בַיּ֣וֹם הַשְּׁלִשִׁ֔י בִּהְיוֹתָ֖ם כֹּאֲבִ֑ים וַיִּקְח֣וּ שְׁנֵי־בְנֵי־יַעֲקֹ֗ב שִׁמְעוֹן֙ וְלֵוִ֣י אֲחֵ֣י דִינָ֔ה אִ֥ישׁ חַרְבּ֖וֹ וַיָּבֹ֣אוּ עַל־הָעִ֑יר בֶּ֣טַח וַיַּהַרְג֖וּ כָּל־זָכָֽר׃

שני בני יעקב. בָּנָיו הָיוּ, וְאַע״פ כֵּן נָהֲגוּ עַצְמָן שִׁמְעוֹן וְלֵוִי כְּשְׁאָר אֲנָשִׁים שֶׁאֵינָם בָּנָיו, שֶׁלֹּא נָטְלוּ עֵצָה הֵימֶנּוּ (בראשית רבה)׃

אחי דינה. לְפִי שֶׁמָּסְרוּ עַצְמָן עָלֶיהָ נִקְרְאוּ אַחֶיהָ׃

בטח. שֶׁהָיוּ כּוֹאֲבִים וּמִ״אַ בְּטוּחִים הָיוּ עַל כֹּחוֹ שֶׁל זָקֵן (בראשית רבה)׃

כ״ו וְאֶת־חֲמ֥וֹר וְאֶת־שְׁכֶ֖ם בְּנ֑וֹ הָרְג֣וּ לְפִי־חָ֔רֶב וַיִּקְח֥וּ אֶת־דִּינָ֖ה מִבֵּ֣ית שְׁכֶ֑ם וַיֵּצֵֽאוּ׃

כ״ז בְּנֵ֣י יַעֲקֹ֔ב בָּ֖אוּ עַל־הַחֲלָלִ֑ים וַיָּבֹ֖זּוּ הָעִ֕יר אֲשֶׁ֥ר טִמְּא֖וּ אֲחוֹתָֽם׃

על החללים. לְפַשֵּׁט הַחֲלָלִים׃

כ״ח אֶת־צֹאנָ֥ם וְאֶת־בְּקָרָ֖ם וְאֶת־חֲמֹרֵיהֶ֑ם וְאֵ֤ת אֲשֶׁר־בָּעִיר֙ וְאֶת־אֲשֶׁ֣ר בַּשָּׂדֶ֔ה לָקָֽחוּ׃

כ״ט וְאֶת־כָּל־חֵילָ֥ם וְאֶת־כָּל־טַפָּ֖ם וְאֶת־נְשֵׁיהֶ֣ם שָׁבְ֑וּ וַיָּבֹ֙זּוּ֙ וְאֵ֖ת כָּל־אֲשֶׁ֥ר בַּבָּֽיִת׃

חילם. מָמוֹנָם וְכֵן עָשָׂה לִי אֶת הַחַיִל הַזֶּה (דברים ח׳), וְיִשְׂרָאֵל עֹשֶׂה חָיִל (במדבר כ״ד), וְעָזְבוּ לַאֲחֵרִים חֵילָם (תהילים מ״ט)׃

שבו. לְשׁוֹן שְׁבִיָּה, לְפִיכָךְ טַעֲמוֹ מִלְרַע׃

ל׳ וַיֹּ֤אמֶר יַעֲקֹב֙ אֶל־שִׁמְעוֹן֙ וְאֶל־לֵוִ֔י עֲכַרְתֶּ֥ם אֹתִ֖י לְהַבְאִישֵׁ֑נִי בְּיֹשֵׁ֣ב הָאָ֔רֶץ בַּֽכְּנַעֲנִ֖י וּבַפְּרִזִּ֑י וַאֲנִ֤י מְתֵי֙ מִסְפָּ֔ר וְנֶאֶסְפ֥וּ עָלַ֖י וְהִכּ֣וּנִי וְנִשְׁמַדְתִּ֑י אֲנִ֖י וּבֵיתִֽי׃

עכרתם. לְשׁוֹן מַיִם עֲכוּרִים, אֵין דַּעְתִּי צְלוּלָה עַכְשָׁו (ברכות כ״ה). וְאַגָּדָה, צְלוּלָה הָיְתָה הֶחָבִית וַעֲכַרְתֶּם אוֹתָהּ (בראשית רבה) – מָסֹרֶת הָיְתָה בְּיַד כְּנַעֲנִים שֶׁיִּפְּלוּ בְּיַד בְּנֵי יַעֲקֹב, אֶלָּא שֶׁהָיוּ אוֹמְרִים עַד אֲשֶׁר תִּפְרֶה וְנַחֲלֹתָ אֶת הָאָרֶץ (שמות כ״ג), לְפִיכָךְ הָיוּ שׁוֹתְקִין׃

מתי מספר. אֲנָשִׁים מוּעָטִים׃

ל״א וַיֹּאמְר֖וּ הַכְזוֹנָ֥ה יַעֲשֶׂ֛ה אֶת־אֲחוֹתֵ֖נוּ׃ {פ}

הכזונה. הֶפְקֵר׃

את אחותנו. יָת אֲחָתָנָא׃

פרק ל״ה

א׳ וַיֹּ֤אמֶר אֱלֹהִים֙ אֶל־יַעֲקֹ֔בק֚וּם עֲלֵ֣ה בֵֽית־אֵ֔ל וְשֶׁב־שָׁ֖ם וַעֲשֵׂה־שָׁ֣ם מִזְבֵּ֑חַ לָאֵ֗ל הַנִּרְאָ֤ה אֵלֶ֙יךָ֙ בְּבָרְחֲךָ֔ מִפְּנֵ֖י עֵשָׂ֥ו אָחִֽיךָ׃

קום עלה. לְפִי שֶׁאַחַרְתָּ בַּדֶּרֶךְ נֶעֱנַשְׁתָּ וּבָא לְךָ זֹאת מִבִּתְּךָ (תנחומא)׃

ב׳ וַיֹּ֣אמֶר יַעֲקֹב֮ אֶל־בֵּיתוֹ֒ וְאֶל כָּל־אֲשֶׁ֣ר עִמּ֔וֹ הָסִ֕רוּ אֶת־אֱלֹהֵ֥י הַנֵּכָ֖ר אֲשֶׁ֣ר בְּתֹכְכֶ֑ם וְהִטַּהֲרוּ֙ וְהַחֲלִ֣יפוּ שִׂמְלֹתֵיכֶֽם׃

הנכר. שֶׁיֵּשׁ בְּיֶדְכֶם מִשָּׁלָל שֶׁל שְׁכֶם׃

והטהרו. מֵעֲ״ז׃

והחליפו שמלתיכם. שְׁמָא יֵשׁ בְּיֶדְכֶם כְּסוּת שֶׁל עָ״ן׃

ג׳ **וְנָקוּמָה וְנַעֲלֶה בֵּית־אֵל וְאֶעֱשֶׂה־שָּׁם מִזְבֵּחַ לָאֵל הָעֹנֶה אֹתִי בְּיוֹם צָרָתִי וַיְהִי עִמָּדִי בַּדֶּרֶךְ אֲשֶׁר הָלָכְתִּי׃**

ד׳ **וַיִּתְּנוּ אֶל־יַעֲקֹב אֵת כָּל־אֱלֹהֵי הַנֵּכָר אֲשֶׁר בְּיָדָם וְאֶת־הַנְּזָמִים אֲשֶׁר בְּאָזְנֵיהֶם וַיִּטְמֹן אֹתָם יַעֲקֹב תַּחַת הָאֵלָה אֲשֶׁר עִם־שְׁכֶם׃**

האלה. מִין אִילָן סָרָק׃

עם שכם. אֵצֶל שְׁכֶם׃

ה׳ **וַיִּסָּעוּ וַיְהִי | חִתַּת אֱלֹהִים עַל־הֶעָרִים אֲשֶׁר סְבִיבוֹתֵיהֶם וְלֹא רָדְפוּ אַחֲרֵי בְּנֵי יַעֲקֹב׃**

חתת. פַּחַד׃

ו׳ **וַיָּבֹא יַעֲקֹב לוּזָה אֲשֶׁר בְּאֶרֶץ כְּנַעַן הִוא בֵּית־אֵל הוּא וְכָל־הָעָם אֲשֶׁר־עִמּוֹ׃**

ז׳ **וַיִּבֶן שָׁם מִזְבֵּחַ וַיִּקְרָא לַמָּקוֹם אֵל בֵּית־אֵל כִּי שָׁם נִגְלוּ אֵלָיו הָאֱלֹהִים בְּבָרְחוֹ מִפְּנֵי אָחִיו׃**

אל בית אל. הַקָּבָ״ה בְּבֵית אֵל, גִּלּוּי שְׁכִינָתוֹ בְּבֵית אֵל. יֵשׁ תִּבָּה חֲסֵרָה בֵּי״ת הַמְשַׁמֶּשֶׁת בְּרֹאשָׁהּ, כְּמוֹ הִנֵּה הוּא בֵּית מָכִיר בֶּן עַמִּיאֵל (שמואל ב ט׳) — כְּמוֹ בְּבֵית מָכִיר; בֵּית אָבִיךָ (בראשית ל״ח:י״א) — כְּמוֹ בְּבֵית אָבִיךָ׃

נגלו אליו האלהים. בִּמְקוֹמוֹת הַרְבֵּה יֵשׁ שֵׁם אֱלֹהוּת וְאַדְנוּת בִּלְשׁוֹן רַבִּים, כְּמוֹ אֲדֹנֵי יוֹסֵף (שם ל״ט), אִם בְּעָלָיו עִמּוֹ (שמות כ׳), וְלֹא נֶאֱמַר בַּעֲלוֹ, וְכֵן אֱלֹהוּת שֶׁהוּא לְשׁוֹן שׁוֹפֵט וּמָרוּת נִזְכָּר בִּלְשׁוֹן רַבִּים, אֲבָל אֶחָד מִכָּל שְׁאָר הַשֵּׁמוֹת לֹא תִמְצָא בִּלְשׁוֹן רַבִּים׃

ח׳ **וַתָּמָת דְּבֹרָה מֵינֶקֶת רִבְקָה וַתִּקָּבֵר מִתַּחַת לְבֵית־אֵל תַּחַת הָאַלּוֹן וַיִּקְרָא שְׁמוֹ אַלּוֹן בָּכוּת׃ {פ}**

ותמת דבורה. מָה עִנְיַן דְּבוֹרָה בְּבֵית יַעֲקֹב? אֶלָּא לְפִי שֶׁאָמְרָה רִבְקָה לְיַעֲקֹב וְשָׁלַחְתִּי וּלְקַחְתִּיךָ מִשָּׁם, שָׁלְחָה דְּבוֹרָה אֶצְלוֹ לְפַדַּן אֲרָם לָצֵאת מִשָּׁם, וּמֵתָה בַּדֶּרֶךְ; מִדִּבְרֵי רַבִּי מֹשֶׁה הַדַּרְשָׁן לְמִדָּתִיהָ׃

מתחת לבית אל. הָעִיר יוֹשֶׁבֶת בָּהָר וְנִקְבְּרָה בְּרִגְלֵי הָהָר׃

תחת האלון. בְּשִׁפּוּלֵי מֵישָׁרָא, שֶׁהָיָה מִישׁוֹר מִלְמַעְלָה בְּשִׁפּוּעַ הָהָר וְהַקְּבוּרָה מִלְמַטָּה, וּמִישׁוֹר שֶׁל בֵּית אֵל הָיוּ קוֹרִין לוֹ אַלּוֹן. וְאַגָּדָה, נִתְבַּשֵּׂר שָׁם בְּאֶבֶל שֵׁנִי, שֶׁהֻגַּד לוֹ עַל אִמּוֹ שֶׁמֵּתָה (בראשית רבה), וְאַלּוֹן בִּלְשׁוֹן יְוָנִי אַחֵר, וּלְפִי שֶׁהֶעֱלִימוּ אֶת יוֹם מוֹתָהּ שֶׁלֹּא יְקַלְּלוּ הַבְּרִיּוֹת כֶּרֶס שֶׁיָּצָא מִמֶּנּוּ עֵשָׂו, אַף הַכָּתוּב לֹא פִּרְסְמָהּ׃

ט׳ **וַיֵּרָא אֱלֹהִים אֶל־יַעֲקֹב עוֹד בְּבֹאוֹ מִפַּדַּן אֲרָם וַיְבָרֶךְ אֹתוֹ׃**

עוד. פַּעַם שֵׁנִי בַּמָּקוֹם הַזֶּה, אֶחָד בְּלֶכְתּוֹ וְאֶחָד בְּשׁוּבוֹ׃

ויברך אתו. בִּרְכַּת אֲבֵלִים (בראשית רבה)׃

י׳ **וַיֹּאמֶר־לוֹ אֱלֹהִים שִׁמְךָ יַעֲקֹב לֹא־יִקָּרֵא שִׁמְךָ עוֹד יַעֲקֹב כִּי אִם־יִשְׂרָאֵל יִהְיֶה שְׁמֶךָ וַיִּקְרָא אֶת־שְׁמוֹ יִשְׂרָאֵל׃**

לא יקרא שמך עוד יעקב. לְשׁוֹן אָדָם הַבָּא בְּמַאֲרָב וְעָקְבָה, אֶלָּא לְשׁוֹן שַׂר וְנָגִיד׃

י״א **וַיֹּאמֶר לוֹ אֱלֹהִים אֲנִי אֵל שַׁדָּי פְּרֵה וּרְבֵה גּוֹי וּקְהַל גּוֹיִם יִהְיֶה מִמֶּךָּ וּמְלָכִים מֵחֲלָצֶיךָ יֵצֵאוּ׃**

אני אל שדי. שֶׁאֲנִי כְּדַי לְבָרֵךְ, שֶׁהַבְּרָכוֹת שֶׁלִּי׃

פרה ורבה. עַל שֵׁם שֶׁעֲתִידִין לֹא נוֹלַד בִּנְיָמִין, וְאַף עַל פִּי שֶׁכְּבָר נִתְעַבְּרָה מִמֶּנּוּ׃

גוי. בִּנְיָמִין׃

גוים. מְנַשֶּׁה וְאֶפְרַיִם, שֶׁעֲתִידִים לָצֵאת מִיּוֹסֵף, וְהֵם בְּמִנְיַן הַשְּׁבָטִים (בראשית רבה)׃

ומלכים. שָׁאוּל וְאִישׁ בּשֶׁת, שֶׁהָיוּ מִשֵּׁבֶט בִּנְיָמִין (בראשית רבה), שֶׁעֲדַיִן לֹא נוֹלְדוּ (וּפָסוּק זֶה דְּרָשׁוּ אַבְנֵר כְּשֶׁהִמְלִיךְ אִישׁ בּשֶׁת, וְאַף הַשְּׁבָטִים דְּרָשׁוּהוּ וְקָרְבוּ בִּנְיָמִין, דִּכְתִיב אִישׁ מִמֶּנּוּ לֹא יִתֵּן אֶת בִּתּוֹ לְבִנְיָמִן לְאִשָּׁה (שופטים כ״א), וְחָזְרוּ וְאָמְרוּ אִלְמָלֵא הָיָה עוֹלֶה מִן הַשְּׁבָטִים לֹא הָיָה הַקָּבָ״ה אוֹמֵר לְיַעֲקֹב וּמְלָכִים מֵחֲלָצֶיךָ יֵצֵאוּ׃

גוי וקהל גוים. שֶׁגּוֹיִם עֲתִידִים בָּנָיו לְהֵעָשׂוֹת כְּמִנְיַן הַגּוֹיִם, שֶׁהֵם ע׳ אֻמּוֹת, וְכֵן כָּל הַסַּנְהֶדְרִין שִׁבְעִים; דָּבָר אַחֵר שֶׁעֲתִידִים בָּנָיו לְהַקְרִיב בְּשָׁעַת אִסּוּר בָּמוֹת כַּגּוֹיִם בִּימֵי אֵלִיָּהוּ:

י״ב וְאֶת־הָאָ֖רֶץ אֲשֶׁ֣ר נָתַ֑תִּי לְאַבְרָהָ֥ם וּלְיִצְחָ֖ק לְךָ֣ אֶתְּנֶ֑נָּה וּלְזַרְעֲךָ֥ אַחֲרֶ֖יךָ אֶתֵּ֥ן אֶת־הָאָֽרֶץ׃

י״ג וַיַּ֖עַל מֵעָלָ֑יו אֱלֹהִ֔ים בַּמָּק֖וֹם אֲשֶׁר־דִּבֶּ֥ר אִתּֽוֹ׃

במקום אשר דבר אתו. אֵינִי יוֹדֵעַ מַה מְּלַמְּדֵנוּ:

י״ד וַיִּצֵּ֤ב יַעֲקֹב֙ מַצֵּבָ֔ה בַּמָּק֖וֹם אֲשֶׁר־דִּבֶּ֣ר אִתּ֑וֹ מַצֶּ֣בֶת אָ֔בֶן וַיַּסֵּ֥ךְ עָלֶ֖יהָ נֶ֣סֶךְ וַיִּצֹ֥ק עָלֶ֖יהָ שָֽׁמֶן׃

ט״ו וַיִּקְרָ֣א יַעֲקֹ֔ב אֶת־שֵׁ֖ם הַמָּק֣וֹם אֲשֶׁ֣ר דִּבֶּ֤ר אִתּוֹ֙ שָׁ֔ם אֱלֹהִ֖ים בֵּֽית־אֵֽל׃

ט״ז וַיִּסְעוּ֙ מִבֵּ֣ית אֵ֔ל וַיְהִי־ע֥וֹד כִּבְרַת־הָאָ֖רֶץ לָבֹ֑וא אֶפְרָ֔תָה וַתֵּ֥לֶד רָחֵ֖ל וַתְּקַשׁ֥ בְּלִדְתָּֽהּ׃

כברת הארץ. מְנַחֵם פֵּרֵשׁ לְשׁוֹן כַּבִּיר, רִבּוּי, מַהֲלַךְ רַב. וְאַגָּדָה, בִּזְמַן שֶׁהָאָרֶץ חֲלוּלָה וּמְנֻקֶּבֶת כִּכְבָרָה (בראשית רבה), שֶׁהַנִּיר מָצוּי, הַסְּתָו עָבַר וְהַשָּׁרָב עֲדַיִן לֹא בָּא (שם ז), וְאֵין זֶה פְּשׁוּטוֹ שֶׁל מִקְרָא, שֶׁהֲרֵי בְּנַעֲמָן מָצִינוּ וַיֵּלֶךְ מֵאִתּוֹ כִּבְרַת אֶרֶץ (מלכים ב ה׳). וְאוֹמֵר אֲנִי שֶׁהוּא שֵׁם מִדַּת קַרְקַע, כְּמוֹ מַהֲלַךְ פַּרְסָה אוֹ יוֹתֵר, כְּמוֹ שֶׁאַתָּה אוֹמֵר צֶמֶד כֶּרֶם (ישעיהו ה׳), חֶלְקַת הַשָּׂדֶה (בראשית ל״ג), כָּךְ בְּמַהֲלַךְ אָדָם נוֹתֵן שֵׁם מִדָּה כִּבְרַת אֶרֶץ:

י״ז וַיְהִ֥י בְהַקְשֹׁתָ֖הּ בְּלִדְתָּ֑הּ וַתֹּ֣אמֶר לָ֣הּ הַמְיַלֶּ֗דֶת אַל־תִּ֤יְרְאִי֙ כִּי־גַ֣ם זֶ֔ה לָ֖ךְ בֵּֽן׃

כי גם זה. נוֹסַף לְךָ עַל יוֹסֵף; וְרַבּוֹתֵינוּ דָּרְשׁוּ: עִם כָּל שֵׁבֶט נוֹלְדָה תְּאוֹמָה, וְעִם בִּנְיָמִין נוֹלְדָה תְּאוֹמָה יְתֵרָה:

י״ח וַיְהִ֣י ׀ בְּצֵ֣את נַפְשָׁ֗הּ כִּי֙ מֵ֣תָה וַתִּקְרָ֤א שְׁמוֹ֙ בֶּן־אוֹנִ֔י וְאָבִ֖יו קָרָ֣א ל֑וֹ בִּנְיָמִֽין׃

בן אוני. בֶּן צַעֲרִי:

בנימין. נִרְאֶה בְּעֵינַי, לְפִי שֶׁהוּא לְבַדּוֹ נוֹלַד בְּאֶרֶץ כְּנַעַן שֶׁהוּא בַּנֶּגֶב כְּשֶׁאָדָם בָּא מֵאֲרַם נַהֲרַיִם, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר בַּנֶּגֶב בְּאֶרֶץ כְּנָעַן (במדבר ל״ג), הֲלוֹךְ וְנָסוֹעַ הַנֶּגְבָּה (בראשית י״ב):

בנימין. בֶּן יָמִין, לְשׁוֹן צָפוֹן וְיָמִין אַתָּה בְרָאתָם (תהילים פ״ט), לְפִיכָךְ הוּא מָלֵא:

י״ט וַתָּ֥מָת רָחֵ֖ל וַתִּקָּבֵ֑ר בְּדֶ֙רֶךְ֙ אֶפְרָ֣תָה הִ֔וא בֵּ֖ית לָֽחֶם׃

כ׳ וַיֵּצֵ֥ב יַעֲקֹ֖ב מַצֵּבָ֣ה עַל־קְבֻרָתָ֑הּ הִ֚וא מַצֶּ֣בֶת קְבֻ֣רַת רָחֵ֔ל עַד־הַיּֽוֹם׃

כ״א וַיִּסַּ֥ע יִשְׂרָאֵ֖ל וַיֵּ֣ט אָהֳלָ֑ה מֵהָלְאָ֖ה לְמִגְדַּל־עֵֽדֶר׃

כ״ב וַיְהִ֣י ׀ בְּשָׁכֵ֣ן יִשְׂרָאֵל֮ בָּאָ֣רֶץ הַהִוא֒ וַיֵּ֣לֶךְ רְאוּבֵ֗ן וַיִּשְׁכַּב֙ אֶת־בִּלְהָ֣ה פִילֶ֣גֶשׁ אָבִ֔יו וַיִּשְׁמַ֖ע יִשְׂרָאֵ֑ל׃ {פ}

וַיִּהְי֥וּ בְנֵי־יַעֲקֹ֖ב שְׁנֵ֥ים עָשָֽׂר׃

בשכן ישראל בארץ ההיא. עַד שֶׁלֹּא בָא לְחֶבְרוֹן אֵצֶל יִצְחָק אֲרָעוּהוּ כָּל אֵלֶּה:

וישכב. מִתּוֹךְ שֶׁבִּלְבֵּל מִשְׁכָּבוֹ, מַעֲלֶה עָלָיו הַכָּתוּב כְּאִלּוּ שְׁכָבָהּ; וְלָמָּה בִלְבֵּל וְחִלֵּל יְצוּעָיו? שֶׁכְּשֶׁמֵּתָה רָחֵל נָטַל יַעֲקֹב מִטָּתוֹ, שֶׁהָיְתָה נְתוּנָה תָּדִיר בְּאֹהֶל רָחֵל וְלֹא בְּשֶׁאָר אָהֳלִים, וּנְתָנָהּ בְּאֹהֶל בִּלְהָה; בָּא רְאוּבֵן וְתָבַע עֶלְבּוֹן אִמּוֹ, אָמַר אִם אֲחוֹת אִמִּי הָיְתָה צָרָה לְאִמִּי, שִׁפְחַת אֲחוֹת אִמִּי תִּהֵא צָרָה לְאִמִּי? לְכָךְ בִּלְבֵּל (שבת נ״ה):

ויהיו בני יעקב שנים עשר. מַתְחִיל לְעִנְיַן רִאשׁוֹן, מְשֻׁנּוֹלַד בְּנֵימִין נִשְׁלְמָה הַמִּטָּה וּמַעֲתָה רְאוּיִים לְהִמָּנוֹת, וּמְנָאָן; וְרַבּוֹתֵינוּ דָּרְשׁוּ, לְלַמְּדֵנוּ בָּא, שֶׁכֵּלָּן שָׁוִין וְכֻלָּן צַדִּיקִים, שֶׁלֹּא חָטָא רְאוּבֵן:

כ״ג בְּנֵ֣י לֵאָ֔ה בְּכֹ֖ר יַעֲקֹ֑ב רְאוּבֵ֥ן וְשִׁמְע֖וֹן וְלֵוִ֥י וִיהוּדָ֖ה וְיִשָּׂשכָ֥ר וּזְבֻלֽוּן׃

בכור יעקב. אֲפִלּוּ בִּשְׁעַת הַקַּלָּקָלָה קָרָאוֹ בְּכוֹר:

בכור יעקב. בְּכוֹר לַנַּחֲלָה, בְּכוֹר לָעֲבוֹדָה, בְּכוֹר לְמִנְיָן, וְלֹא נִתְּנָה בְּכוֹרָה לְיוֹסֵף אֶלָּא לְעִנְיַן הַשְּׁבָטִים – שֶׁנַּעֲשָׂה לִשְׁנֵי שְׁבָטִים:

כ״ד בְּנֵי רָחֵל יוֹסֵף וּבִנְיָמִן:

כ״ה וּבְנֵי בִלְהָה שִׁפְחַת רָחֵל דָּן וְנַפְתָּלִי:

כ״ו וּבְנֵי זִלְפָּה שִׁפְחַת לֵאָה גָּד וְאָשֵׁר אֵלֶּה בְּנֵי יַעֲקֹב אֲשֶׁר יֻלַּד־לוֹ בְּפַדַּן אָרָם:

כ״ז וַיָּבֹא יַעֲקֹב אֶל־יִצְחָק אָבִיו מַמְרֵא קִרְיַת הָאַרְבַּע הִוא חֶבְרוֹן אֲשֶׁר־גָּר־שָׁם אַבְרָהָם וְיִצְחָק:

ממרא. שֵׁם הַמִּישׁוֹר:

קרית הארבע. שֵׁם הָעִיר:

ממרא קרית הארבע. אֶל מִישׁוֹר שֶׁל קִרְיַת אַרְבַּע. וְאִ״תְּ הָיָה לוֹ לִכְתּוֹב מַמְרֵא הַקִּרְיַת אַרְבַּע? כֵּן דֶּרֶךְ הַמִּקְרָא בְּכָל דָּבָר שֶׁשְּׁמוֹ כָּפוּל, כְּגוֹן זֶה, וּכְגוֹן בֵּית לֶחֶם, אֲבִי עֶזֶר, בֵּית אֵל, אִם הֵצַרְתָּ לְהַטִּיל בּוֹ ה״א, נוֹתְנָהּ בְּרֹאשׁ הַתֵּבָה הַשֵּׁנִיָּה – בֵּית הַלַּחְמִי (שמואל א ט״ז), בְּעָפְרָת אֲבִי הָעֶזְרִי (שופטים ו׳), בָּנָה חִיאֵל בֵּית הָאֱלִי (מלכים א ט״ז):

כ״ח וַיִּהְיוּ יְמֵי יִצְחָק מְאַת שָׁנָה וּשְׁמֹנִים שָׁנָה:

כ״ט וַיִּגְוַע יִצְחָק וַיָּמָת וַיֵּאָסֶף אֶל־עַמָּיו זָקֵן וּשְׂבַע יָמִים וַיִּקְבְּרוּ אֹתוֹ עֵשָׂו וְיַעֲקֹב בָּנָיו: {פ}

ויגוע יצחק. אֵין מֻקְדָּם וּמְאֻחָר בַּתּוֹרָה; מְכִירָתוֹ שֶׁל יוֹסֵף קָדְמָה לְמִיתָתוֹ שֶׁל יִצְחָק י״ב שָׁנָה, שֶׁהֲרֵי כְּשֶׁנּוֹלַד יַעֲקֹב הָיָה יִצְחָק בֶּן שִׁשִּׁים שָׁנָה, שֶׁנֶּאֱמַר וְיִצְחָק בֶּן שִׁשִּׁים שָׁנָה וְגוֹ׳, וְיִצְחָק מֵת בִּשְׁנַת ק״כ לַיַּעֲקֹב – אִם תּוֹצִיא שִׁשִּׁים מִמֵּאָה וּשְׁמוֹנִים שָׁנָה נִשְׁאָרוּ ק״כ – וְיוֹסֵף נִמְכַּר בֶּן י״ז שָׁנָה, וְאוֹתָהּ שָׁנָה שְׁנַת מֵאָה וּשְׁמוֹנָה לְיַעֲקֹב, כֵּיצַד? בֶּן שִׁשִּׁים וְשָׁלוֹשׁ נִתְבָּרֵךְ, אַרְבַּע עֶשְׂרֵה שָׁנָה נִטְמַן בְּבֵית עֵבֶר, הֲרֵי שִׁבְעִים וְשֶׁבַע, וְאַרְבַּע עֶשְׂרֵה עָבַד בְּאִשָּׁה, וּבְסוֹף אַרְבַּע עֶשְׂרֵה נוֹלַד יוֹסֵף, שֶׁנֶּאֱמַר וַיְהִי כַּאֲשֶׁר יָלְדָה רָחֵל אֶת יוֹסֵף וְגוֹ׳, הֲרֵי תִּשְׁעִים וְאַחַת, וְי״ז עַד שֶׁלֹּא נִמְכַּר יוֹסֵף, הֲרֵי מֵאָה וּשְׁמוֹנָה (עוֹד מְפֹרָשׁ מִן הַמִּקְרָא מִשֶּׁנִּמְכַּר יוֹסֵף עַד שֶׁבָּא יַעֲקֹב מִצְּרִימָה כ״ב שָׁנָה שָׁנָ׳, וְיוֹסֵף בֶּן שְׁלֹשִׁים שָׁנָה וְגוֹ׳, וְז׳ שָׁנִים שָׂבָע וּשְׁנַתַּיִם רָעָב, הֲרֵי כ״ב, וּכְתִיב יְמֵי שְׁנֵי מְגוּרַי שְׁלֹשִׁים וּמְאַת שָׁנָה, נִמְצָא יַעֲקֹב בִּמְכִירָתוֹ ק״ח):

פרק ל״ו

א׳ וְאֵלֶּה תּוֹלְדוֹת עֵשָׂו הוּא אֱדוֹם:

ב׳ עֵשָׂו לָקַח אֶת־נָשָׁיו מִבְּנוֹת כְּנָעַן אֶת־עָדָה בַּת־אֵילוֹן הַחִתִּי וְאֶת־אָהֳלִיבָמָה בַּת־עֲנָה בַּת־צִבְעוֹן הַחִוִּי:

עדה בת אילון. הִיא בָּשְׂמַת בַּת אֵילוֹן, וְנִקְרֵאת בָּשְׂמַת עַל שֵׁם שֶׁהָיְתָה מְקֻטֶּרֶת בְּשָׂמִים לַעֲ״ז:

אהליבמה. הִיא יְהוּדִית, וְהוּא כִּנָּה שְׁמָהּ יְהוּדִית לוֹמַר שֶׁהִיא כּוֹפֶרֶת בַּעֲ״ז כְּדֵי לְהַטְעוֹת אֶת אָבִיו:

בת ענה בת צבעון. אִם בַּת עֲנָה לֹא בַּת צִבְעוֹן? עֲנָה בְּנוֹ שֶׁל צִבְעוֹן, שֶׁנֶּאֱמַר וְאֵלֶּה בְּנֵי צִבְעוֹן וְאַיָּה וַעֲנָה? מְלַמֵּד שֶׁבָּא צִבְעוֹן עַל כַּלָּתוֹ אֵשֶׁת עֲנָה, וְיָצְאָה אָהֳלִיבָמָה מִבֵּין שְׁנֵיהֶם, וְהוֹדִיעֲךָ הַכָּתוּב שֶׁכֻּלָּן בְּנֵי מַמְזֵרוּת הָיוּ:

ג׳ וְאֶת־בָּשְׂמַת בַּת־יִשְׁמָעֵאל אֲחוֹת נְבָיוֹת:

בשמת בת ישמעאל. וּלְהַלָּן קוֹרֵא לָהּ מָחֲלַת? מָצִינוּ בְּאַגָּדַת מִדְרַשׁ סֵפֶר שְׁמוּאֵל ג׳ מוֹחָלִים לָהֶן עֲוֹנוֹתֵיהֶן, גֵּר שֶׁנִּתְגַּיֵּר, וְהָעוֹלֶה לְגִבְעָה, וְהַנּוֹשֵׂא אִשָּׁה. וְלָמַד הַשַּׁעַם מִכָּאן – לְכָךְ נִקְרֵאת מָחֲלַת, שֶׁנִּמְחֲלוּ עֲוֹנוֹתֶיהָ:

אחות נביות. עַל שֵׁם שֶׁהוּא הִשִּׂיאָהּ לוֹ מִשֶּׁמֵּת יִשְׁמָעֵאל נִקְרֵאת עַל שְׁמוֹ:

ד׳ וַתֵּלֶד עָדָה לְעֵשָׂו אֶת־אֱלִיפָז וּבָשְׂמַת יָלְדָה אֶת־רְעוּאֵל:

ה׳ וְאָהֳלִיבָמָה יָלְדָה אֶת־[יְעוּשׁ] (יעיש) וְאֶת־יַעְלָם וְאֶת־קֹרַח אֵלֶּה בְּנֵי עֵשָׂו אֲשֶׁר יֻלַּד־לוֹ בְּאֶרֶץ כְּנָעַן:

ואהליבמה ילדה וגו׳. קֹרַח זֶה מַמְזֵר הָיָה, וּבֶן אֱלִיפַז הָיָה, שֶׁבָּא עַל אֵשֶׁת אָבִיו, אֶל אָהֳלִיבָמָה אֵשֶׁת עֵשָׂו, שֶׁהֲרֵי הוּא מָנוּי עִם אֱלוּפֵי אֱלִיפַז בְּסוֹף הָעִנְיָן (בראשית רבה):

ו׳ **וַיִּקַּח עֵשָׂו אֶת־נָשָׁיו וְאֶת־בָּנָיו וְאֶת־בְּנֹתָיו וְאֶת־כָּל־נַפְשׁוֹת בֵּיתוֹ וְאֶת־מִקְנֵהוּ וְאֶת־כָּל־בְּהֶמְתּוֹ וְאֵת כָּל־קִנְיָנוֹ אֲשֶׁר רָכַשׁ בְּאֶרֶץ כְּנָעַן וַיֵּלֶךְ אֶל־אֶרֶץ מִפְּנֵי יַעֲקֹב אָחִיו:**

וילך אל ארץ. לָגוּר בַּאֲשֶׁר יִמְצָא:

ז׳ **כִּי־הָיָה רְכוּשָׁם רָב מִשֶּׁבֶת יַחְדָּו וְלֹא יָכְלָה אֶרֶץ מְגוּרֵיהֶם לָשֵׂאת אֹתָם מִפְּנֵי מִקְנֵיהֶם:**

ולא יכלה ארץ מגוריהם. לְהַסְפִּיק מִרְעֶה לַבְּהֵמוֹת שֶׁלָּהֶם (ב״ר). וּמ״א: **מפני יעקב אחיו.** מִפְּנֵי שְׂטַר חוֹב שֶׁל גְּזֵרַת ״כִּי גֵּר יִהְיֶה זַרְעֲךָ״ הַמֻּטָּל עַל זַרְעוֹ שֶׁל יִצְחָק, אָמַר אֵלָּךְ לִי מִכָּאן, אֵין לִי חֵלֶק לֹא בַּמַּתָּנָה, שֶׁנִּתְּנָה לוֹ הָאָרֶץ הַזֹּאת, וְלֹא בְּפִרְעוֹן הַשְּׂטָר, וּמִפְּנֵי הַבּוּשָׁה שֶׁמָּכַר בְּכוֹרָתוֹ:

ח׳ **וַיֵּשֶׁב עֵשָׂו בְּהַר שֵׂעִיר עֵשָׂו הוּא אֱדוֹם:**

ט׳ **וְאֵלֶּה תּוֹלְדוֹת עֵשָׂו אֲבִי אֱדֹם בְּהַר שֵׂעִיר:**

ואלה. הַתּוֹלָדוֹת שֶׁהוֹלִידוּ בָּנָיו עַכְשָׁו מִשֶּׁהָלַךְ לְשֵׂעִיר:

י׳ **אֵלֶּה שְׁמוֹת בְּנֵי־עֵשָׂו אֱלִיפַז בֶּן־עָדָה אֵשֶׁת עֵשָׂו רְעוּאֵל בֶּן־בָּשְׂמַת אֵשֶׁת עֵשָׂו:**

י״א **וַיִּהְיוּ בְּנֵי אֱלִיפַז תֵּימָן אוֹמָר צְפוֹ וְגַעְתָּם וּקְנַז:**

י״ב **וְתִמְנָע | הָיְתָה פִילֶגֶשׁ לָאֱלִיפַז בֶּן־עֵשָׂו וַתֵּלֶד לֶאֱלִיפַז אֶת־עֲמָלֵק אֵלֶּה בְּנֵי עָדָה אֵשֶׁת עֵשָׂו:**

ותמנע היתה פילגש. לְהוֹדִיעַ גְּדֻלָּתוֹ שֶׁל אַבְרָהָם, כַּמָּה הָיוּ תְּאֵבִים לְדַבֵּק בְּזַרְעוֹ. תִּמְנַע זוֹ בַּת אֲלוּפִים הָיְתָה, שֶׁנֶּאֱמַר וַאֲחוֹת לוֹטָן תִּמְנָע, וְלוֹטָן מֵאֲלוּפֵי יוֹשְׁבֵי שֵׂעִיר הָיָה מִן הַחוֹרִים שֶׁיָּשְׁבוּ בָהּ לְפָנִים, אָמְרָה אֵינִי זוֹכָה לְהִנָּשֵׂא לְךָ, הַלְוַאי וְאֶהְיֶה פִּילֶגֶשׁ. וּבְדִבְרֵי הַיָּמִים מוֹנֶה אוֹתָהּ בִּבְנָיו שֶׁל אֱלִיפַז, מְלַמֵּד שֶׁבָּא עַל אִשְׁתּוֹ שֶׁל שֵׂעִיר וְיָצְאָה תִּמְנָע מִבֵּינֵיהֶם, וּכְשֶׁגָּדְלָה נַעֲשֵׂית פִּילַגְשׁוֹ, וְזֶהוּ וַאֲחוֹת לוֹטָן תִּמְנָע, וְלֹא מְנָאָהּ עִם בְּנֵי שֵׂעִיר שֶׁהָיְתָה אֲחוֹתוֹ מִן הָאֵם וְלֹא מִן הָאָב:

י״ג **וְאֵלֶּה בְּנֵי רְעוּאֵל נַחַת וָזֶרַח שַׁמָּה וּמִזָּה אֵלֶּה הָיוּ בְּנֵי בָשְׂמַת אֵשֶׁת עֵשָׂו:**

י״ד **וְאֵלֶּה הָיוּ בְּנֵי אָהֳלִיבָמָה בַת־עֲנָה בַּת־צִבְעוֹן אֵשֶׁת עֵשָׂו וַתֵּלֶד לְעֵשָׂו אֶת־[יְעוּשׁ] (יעיש) וְאֶת־יַעְלָם וְאֶת־קֹרַח:**

ט״ו **אֵלֶּה אַלּוּפֵי בְּנֵי־עֵשָׂו בְּנֵי אֱלִיפַז בְּכוֹר עֵשָׂו אַלּוּף תֵּימָן אַלּוּף אוֹמָר אַלּוּף צְפוֹ אַלּוּף קְנַז:**

אלה אלופי בני עשו. רָאשֵׁי מִשְׁפָּחוֹת:

ט״ז **אַלּוּף־קֹרַח אַלּוּף גַּעְתָּם אַלּוּף עֲמָלֵק אֵלֶּה אַלּוּפֵי אֱלִיפַז בְּאֶרֶץ אֱדוֹם אֵלֶּה בְּנֵי עָדָה:**

י״ז **וְאֵלֶּה בְּנֵי רְעוּאֵל בֶּן־עֵשָׂו אַלּוּף נַחַת אַלּוּף זֶרַח אַלּוּף שַׁמָּה מִזָּה אֵלֶּה אַלּוּפֵי רְעוּאֵל בְּאֶרֶץ אֱדוֹם אֵלֶּה בְּנֵי בָשְׂמַת אֵשֶׁת עֵשָׂו:**

י״ח **וְאֵלֶּה בְּנֵי אָהֳלִיבָמָה אֵשֶׁת עֵשָׂו אַלּוּף יְעוּשׁ אַלּוּף יַעְלָם אַלּוּף קֹרַח אֵלֶּה אַלּוּפֵי אָהֳלִיבָמָה בַּת־עֲנָה אֵשֶׁת עֵשָׂו:**

י״ט **אֵלֶּה בְּנֵי־עֵשָׂו וְאֵלֶּה אַלּוּפֵיהֶם הוּא אֱדוֹם: {ס}**

כ׳ **אֵלֶּה בְּנֵי־שֵׂעִיר הַחֹרִי יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ לוֹטָן וְשׁוֹבָל וְצִבְעוֹן וַעֲנָה:**

ישבי הארץ. שֶׁהָיוּ יוֹשְׁבֶיהָ קֹדֶם שֶׁבָּא עֵשָׂו לְשָׁם. וְרַבּוֹתֵינוּ דָּרְשׁוּ (שבת פ״ה) שֶׁהָיוּ בְּקִיאִין בִּישׁוּבָהּ שֶׁל אֶרֶץ; מְלֹא קָנֶה זֶה לְזֵיתִים, מְלֹא קָנֶה זֶה לִגְפָנִים, שֶׁהָיוּ טוֹעֲמִין הֶעָפָר וְיוֹדְעִין אִי זוֹ נִטִּיעָה רְאוּיָה לוֹ:

כ״א וְדִשׁוֹן וְאֵצֶר וְדִישָׁן אֵלֶּה אַלּוּפֵי הַחֹרִי בְּנֵי שֵׂעִיר בְּאֶרֶץ אֱדוֹם:

כ״ב וַיִּהְיוּ בְנֵי־לוֹטָן חֹרִי וְהֵימָם וַאֲחוֹת לוֹטָן תִּמְנָע:

כ״ג וְאֵלֶּה בְּנֵי שׁוֹבָל עַלְוָן וּמָנַחַת וְעֵיבָל שְׁפוֹ וְאוֹנָם:

כ״ד וְאֵלֶּה בְנֵי־צִבְעוֹן וְאַיָּה וַעֲנָה הוּא עֲנָה אֲשֶׁר מָצָא אֶת־הַיֵּמִם בַּמִּדְבָּר בְּרָעֹתוֹ אֶת־הַחֲמֹרִים לְצִבְעוֹן אָבִיו:

ואיה וענה. וְי״ו יִתֵּרָה, וְהוּא כְּמוֹ אַיָּה וַעֲנָה, וְהַרְבֵּה יֵשׁ בַּמִּקְרָא, תֵּת וְקֹדֶשׁ וְצָבָא מִרְמָס (דניאל ח׳), נִרְדָּם וְרֶכֶב וָסוּס (תהילים ע״ו):

הוא ענה. הָאָמוּר לְמַעְלָה שֶׁהוּא אָחִיו שֶׁל צִבְעוֹן וְכָאן הוּא קוֹרֵא אוֹתוֹ בְּנוֹ? מְלַמֵּד שֶׁבָּא צִבְעוֹן עַל אִמּוֹ וְהוֹלִיד אֶת עֲנָה:

את הימם. פְּרָדִים, הִרְבִּיעַ חֲמוֹר עַל סוּס נְקֵבָה וְיָלְדָה פֶּרֶד, וְהוּא הָיָה מַמְזֵר וְהֵבִיא פְּסוּלִין לָעוֹלָם; וְלָמָּה נִקְרָא שְׁמָם יֵמִים? שֶׁאֵימָתָן מֻטֶּלֶת עַל הַבְּרִיּוֹת, דְּאָמַר רַבִּי חֲנִינָא מִיָּמַי לֹא שְׁאָלַנִי אָדָם עַל מַכַּת פִּרְדָּה לְבָנָה וְחָיָה (חולין ז׳) (וַהֲלֹא קָא חָזִינָן דְּחָיָה? אַל תִּקְרֵי וְחָיָה אֶלָּא וְחָיְתָה, כִּי הַמַּכָּה לֹא תֵרָפֵא לְעוֹלָם, בְּרַשׁ״י יָשָׁן) וְלֹא הֶזֵּק לִכְתֹּב לָנוּ מִשְׁפְּחוֹת הַחוֹרִי אֶלָּא מִפְּנֵי תִּמְנָע, וּלְהוֹדִיעַ גְּדֻלַּת אַבְרָהָם, כְּמוֹ שֶׁפֵּרַשְׁתִּי לְמַעְלָה:

כ״ה וְאֵלֶּה בְּנֵי־עֲנָה דִּשׁוֹן וְאָהֳלִיבָמָה בַּת־עֲנָה:

כ״ו וְאֵלֶּה בְּנֵי דִישָׁן חֶמְדָּן וְאֶשְׁבָּן וְיִתְרָן וּכְרָן:

כ״ז אֵלֶּה בְּנֵי־אֶצֶר בִּלְהָן וְזַעֲוָן וַעֲקָן:

כ״ח אֵלֶּה בְּנֵי־דִישָׁן עוּץ וַאֲרָן:

כ״ט אֵלֶּה אַלּוּפֵי הַחֹרִי אַלּוּף לוֹטָן אַלּוּף שׁוֹבָל אַלּוּף צִבְעוֹן אַלּוּף עֲנָה:

ל׳ אַלּוּף דִּשׁוֹן אַלּוּף אֶצֶר אַלּוּף דִּישָׁן אֵלֶּה אַלּוּפֵי הַחֹרִי לְאַלֹּפֵיהֶם בְּאֶרֶץ שֵׂעִיר: {פ}

ל״א וְאֵלֶּה הַמְּלָכִים אֲשֶׁר מָלְכוּ בְּאֶרֶץ אֱדוֹם לִפְנֵי מְלָךְ־מֶלֶךְ לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל:

ואלה המלכים וגו׳. שְׁמוֹנָה הָיוּ וּכְנֶגְדָּן הֶעֱמִיד יַעֲקֹב וּבְטֵל מַלְכוּת עֵשָׂו בִּימֵיהֶם, אֵלּוּ הֵן, שָׁאוּל וְאִישׁ בֹּשֶׁת, דָּוִד וּשְׁלֹמֹה, רַחַבְעָם, אֲבִיָּה, אָסָא, יְהוֹשָׁפָט; וּבִימֵי יוֹרָם בָּנוּ כָּתוּב בְּיָמָיו פָּשַׁע אֱדוֹם מִתַּחַת יַד יְהוּדָה וַיַּמְלִכוּ עֲלֵיהֶם מֶלֶךְ (מלכים ב ח׳), וּבִימֵי שָׁאוּל כָּתוּב וּמֶלֶךְ אֵין בֶּאֱדוֹם נֹצָב מֶלֶךְ (מלכים א כ״ב):

ל״ב וַיִּמְלֹךְ בָּאֱדוֹם בָּלַע בֶּן־בְּעוֹר וְשֵׁם עִירוֹ דִּנְהָבָה:

ל״ג וַיָּמָת בָּלַע וַיִּמְלֹךְ תַּחְתָּיו יוֹבָב בֶּן־זֶרַח מִבָּצְרָה:

יובב בן זרח מבצרה. בָּצְרָה מֵעָרֵי מוֹאָב הִיא, שֶׁנֶּאֱמַר מוֹאָב וְעַל קְרִיּוֹת וְעַל בָּצְרָה וגו׳ (ירמיהו מ״ח); וּלְפִי שֶׁהֶעֱמִידָהּ מֶלֶךְ לֶאֱדוֹם, עֲתִידָה לִלָּקוֹת עִמָּהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר כִּי זֶבַח לַה׳ בְּבָצְרָה (ישעיהו ל״ד):

ל״ד וַיָּמָת יוֹבָב וַיִּמְלֹךְ תַּחְתָּיו חֻשָׁם מֵאֶרֶץ הַתֵּימָנִי:

ל״ה וַיָּמָת חֻשָׁם וַיִּמְלֹךְ תַּחְתָּיו הֲדַד בֶּן־בְּדַד הַמַּכֶּה אֶת־מִדְיָן בִּשְׂדֵה מוֹאָב וְשֵׁם עִירוֹ עֲוִית:

המכה את מדין בשדה מואב. שֶׁבָּאוּ מִדְיָן עַל מוֹאָב לַמִּלְחָמָה, וְהָלַךְ מֶלֶךְ אֱדוֹם לַעְזֹר אֶת מוֹאָב; וּמִכָּאן אָנוּ לְמֵדִים, שֶׁהָיוּ מִדְיָן וּמוֹאָב מְרִיבִים זֶה עִם זֶה, וּבִימֵי בִלְעָם עָשׂוּ שָׁלוֹם לְהִתְקַשֵּׁר עַל יִשְׂרָאֵל:

ל״ו וַיָּמָת הֲדַד וַיִּמְלֹךְ תַּחְתָּיו שַׂמְלָה מִמַּשְׂרֵקָה׃

ל״ז וַיָּמָת שַׂמְלָה וַיִּמְלֹךְ תַּחְתָּיו שָׁאוּל מֵרְחֹבוֹת הַנָּהָר׃

ל״ח וַיָּמָת שָׁאוּל וַיִּמְלֹךְ תַּחְתָּיו בַּעַל חָנָן בֶּן־עַכְבּוֹר׃

ל״ט וַיָּמָת בַּעַל חָנָן בֶּן־עַכְבּוֹר וַיִּמְלֹךְ תַּחְתָּיו הֲדַר וְשֵׁם עִירוֹ פָּעוּ וְשֵׁם אִשְׁתּוֹ מְהֵיטַבְאֵל בַּת־מַטְרֵד בַּת מֵי זָהָב׃

> **בת מי זהב.** מַהוּ זָהָב? עָשִׁיר הָיָה, וְאֵין זָהָב חָשׁוּב בְּעֵינָיו לְכָלוּם׃

מ׳ וְאֵלֶּה שְׁמוֹת אַלּוּפֵי עֵשָׂו לְמִשְׁפְּחֹתָם לִמְקֹמֹתָם בִּשְׁמֹתָם אַלּוּף תִּמְנָע אַלּוּף עַלְוָה אַלּוּף יְתֵת׃

> **ואלה שמות אלופי עשו.** שְׁנִקְרְאוּ עַל שֵׁם מְדִינוֹתֵיהֶם לְאַחַר שֶׁמֵּת הֲדַר וּפָסְקָה מֵהֶם מַלְכוּת, וְהָרִאשׁוֹנִים הַנִּזְכָּרִים לְמַעְלָה הֵם שְׁמוֹת תּוֹלְדוֹתָם; וְכֵן מְפֹרָשׁ בְּדִבְרֵי הַיָּמִים וַיָּמָת הֲדַד וַיִּהְיוּ אַלּוּפֵי אֱדוֹם אַלּוּף תִּמְנָע וְגוֹמֵר׃

מ״א אַלּוּף אָהֳלִיבָמָה אַלּוּף אֵלָה אַלּוּף פִּינֹן׃

מ״ב אַלּוּף קְנַז אַלּוּף תֵּימָן אַלּוּף מִבְצָר׃

מ״ג אַלּוּף מַגְדִּיאֵל אַלּוּף עִירָם אֵלֶּה | אַלּוּפֵי אֱדוֹם לְמוֹשְׁבֹתָם בְּאֶרֶץ אֲחֻזָּתָם הוּא עֵשָׂו אֲבִי אֱדוֹם׃ {פ}

> **מגדיאל.** הִיא רוֹמִי׃